

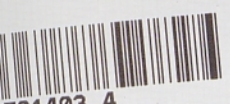
Mladik

ARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA

Filliale di Trieste - maggio 1997 L. 4000

ISSN 1124 - 657X

57
117 986 1997

701403.4

COBISS

4-97

MLADIKA 4

IZHAJA DESETKRAT V LETU

LETO XLI.

1997

KAZALO

Brez enakopravnosti ni pravičnosti	65
Tarcisia Galbiati: Srečanje	66
Mogoče vas bo zanimalo zvedeti, da	67
"Angažirani za upanje" - 50 let RO.	69
Barbara Simoniti: Pesmi	73
Ivo Jevnikar: Zadnja odprava - I. del Tragična pot domoljuba M. Boštjančiča	74
Bruna Pertot: Luštrek in luštrakajca	79
Vladimir Kos: Pesmi	80
Antena	81
Martin Jevnikar: Zamejska in zdomska literatura (Jurij Paljk; Kristo Srienc; Stanko Kociper; Alojz Rebula; Dušan Jakomin)	89
Ocene: Razstave: Raza; Vec- chiet; Žerjal (Magda Jevni- kar); Knjige: R. Lencšek: Raz- prave in eseji (Martin Jevni- kar)	94

Na Platnicah: Pisma; Čuk na
Obelisku; Listnica uprave

Priloga: RAST 111-97

Zunanja oprema:
Edi Žerjal

Uredništvo in uprava:

34133 Trst, Italija, ulica Donizetti 3
tel. 040/370846 - fax 040/633307
Lastnik: SLOVENSKA PROSVETA
Reg. na sodišču v Trstu št. 193

Član USPI
(Zveze italijanskega
periodičnega tiska)

Posamezna številka Mladike stane
4.000 lir. Celoletna naročnina za Ita-
lijo 35.000 lir; nakazati na poštni
tekoči račun 14470348 - Mladika -
Trst. Letna naročnina za Slovenijo
35.000 lir ali enakovreden znesek v
drugih valutah. Druge države 40.000
lir (ali enakovreden znesek v tuji
valuti), po letalski pošti 50.000 lir.

Tisk in fotostavek:

"graphart", Trst, Drevored D'Annunzio 27/E
tel. 040/772151

NAGRADNI NATEČAJ

Uredništvo "Iskre" raz-
pisuje nagradni natečaj
med svojimi bralci. Kdor
bo do 27. aprila prinesel v
uredništvo, Ulica Taraboc-
chia 3 v Trstu, sliko dvoje-
zičnega ali slovenskega le-
paka Oljke v mestnem sre-
dišču, prejme 2 kilograma
najboljše Illyjeve kave.

Spoštovani!

Spetičeva Iskra je 21. aprila objavila
oglas za nagradni natečaj, ki vam ga
prilagam. Bil sem res radoveden, če ni
to morda kaka potegavščina. Zato sem
se sprehodil po mestu. Našel sem kar
lepo število slovenskih plakatov z Mo-
čnikom in Berdonom, ki sta nastopila
na listi Oljke. Za dva kilograma kave je
seveda bilo prepozno, ker je rok za
dostavo dokaza, potekel že 27. aprila.
Kljub temu vam pošiljam fotografije, ki
sem jih posnel pred železniško postajo,
za spomin in opomin, da so za nekatere
politike v vililni kampanji vsa sredstva
dovoljena, vključno laži. Lep pozdrav!

M. Štoka

Liljana in Ivo sta postala mamica in očka in osrečil ju je Walter, ki za zdaj
še nič ne reče, pa je kljub temu kar zahteven dečko. Staršema od srca čestita-
mo, Walterju pa želimo, da bi se čimprej vključil v skavtsko družino.

Prijatelji in sodelavci Slovenske prosvete,
Mladike in vseh drugih organizacij,
katerim Liljana in Ivo nikoli ne odrečeta pomoči.

**SLIKA NA PLATNICI: (foto Marina Šturman) Vrtnice poklanjamo
igralkam in igralcem Radijskega odra ob petdesetletnici delovanja. S
tem v zvezi je tudi uganka, ki jo objavljamo na zadnji strani platnic.**

UREDNIŠKI ODBOR: Lilijana Filipčič, Ivo Jevnikar, Marij Maver (odgovorni urednik), Saša
Martelanc, Sergij Pahor, Ester Sferco, Tomaž Simčič, Breda Susič, Marko Tavčar, Neva
Zaghet, Zora Tavčar, Edvard Žerjal in Ivan Žerjal.

SVET REVIJE: Lojzka Bratuž, Silvija Callin, Marija Češčut, Danilo Čotar, Diomira Fabjan
Bajc, Ivo Kerže, Lučka Kremžar De Luisa, Peter Močnik, Aleksander Mužina, Milan Nemac,
Adrijan Pahor, Štefan Pahor, Bruna Pertot, Marijan Pertot, Ivan Peterlin, Alojz Rebula, Nadja
Roncelli, Peter Rustja, Andrej Zaghet in člani uredniškega odbora.

Brez enakopravnosti ni pravičnosti

117986

Uspeh demokratičnih sil na volilni preizkušnji na Tržaškem in Goriškem je za slovensko manjšino pomemben, ker so volitve sovpadale z začetkom parlamentarnega postopka za manjšinski zaščitni zakon. Nanj sicer ne moremo graditi naše prihodnosti, ker rimski politiki ne mislijo posvetiti veliko časa našim problemom, kakor tega niso nikoli storili v preteklosti. Oni so preveč v skrbeh za svojo prihodnost, mi pa preneznatni da bi lahko bili interesantni. Predvsem pa je res, da manjka politična volja: če bi zares hoteli narediti kaj koristnega, bi to lahko storili že davno, če hočejo danes kaj storiti, naj naredijo hitro.

Vsako odlašanje je čista izguba časa, tudi takoimenovane avdicije, na katerih bi morali poslanci dobiti pojasnila o zakonu in utemeljenosti naših zahtev, za nameček pa morajo poslušati tudi naše nasprotnike. Kaj od tega pričakujejo, je jasno, in kaj si lahko mi obetamo, tudi.

Toda izid volitev je dokazal, da smo Slovenci še vedno prisotni in da odločilno posežemo v boj za občino v Trstu in pokrajino v Gorici. Izvoljeni predstavniki Slovenske skupnosti so potrdili pravilnost izbir naše edine stranke, zaupanje Slovencev vanjo in obenem pa tudi njeno objektivno moč. To pomeni tudi potrditev teže, ki jo Slovenska skupnost ima in mora imeti v prihodnosti še bolj, kar zadeva slovensko manjšinsko problematiko.

Medtem gre naprej reševanje Primorskega dnevnika. Zadeva ni preprosta, ker z ustanovo, ki bo postala lastnica našega edinega dnevnika, nastaja po številčnosti druga najmočnejša zadruga v vsej deželi. Razumljivo, da pri tem nastajajo tudi zastoji in problemi, ki bodo dobili svoje naravne rešitve. Zdaj je treba še pospešiti zadnji del kampanje vključevanja novih članov, da bo postal Primorski dnevnik zares časopis vseh Slovencev v Italiji. Rast zadruga predstavlja nov argument v življenju skupnosti, ki bi lahko pozitivno vplival na medsebojne odnose različnih komponent te skupnosti. Zato so toliko bolj nerazumljiva trenja, do katerih je prav v zadnjem času prišlo med SKGZ in Svetom slovenskih organizacij. Temu problemu bi bilo treba posvetiti več prostora za trezno razmišljanje. Že samo po sebi pa toliko bolj kliče po nujnem iskanju ustrezne rešitve problema skupnega predstavnštva, s katerim bi manjšina dobila organ, ki bi jo polnopravno zastopal in usmerjal njen splošni razvoj. Ključ, da pridemo do takega organa, pa so demokratične volitve v notranjosti manjšine in spoštovanje načel enakopravnosti. Brez teh ni pravičnosti, na katero smo toliko časa čakali.

Srečanje

Tarcisia Galbiati

Druga nagrada na literarnem natečaju Mladike

Ves skrčen je sedel na tleh in se s hrbtom naslanjal na steno. Strmel je v okno, ki je kot temno žrelo zijalo v noč. Temni obris mandljevca je v vejah prestrezal poletno sapo.

Kako dolgo že tako ždi in čaka... Uro, dve... Izgubil je občutek za čas. Ves je otrpnil od te neskončne samote.

Ko je zaškripal pesek pod oknom, se je zdrznil.

“Prišla je,” je šepnil v temo.

Z muko se je spravil pokonci in stopil k oknu. September je toplo žehnel nad vinogradom. V daljavi so mežikale luči velikega mesta. Vmes se je čez vse obzorje zajedal zaliv. Kot velika črna gmota. Morje je bolj slutil kot videl. Tu zgoraj, v naselju na hribu ga je vedno čutil kot zamolklo grožnjo. Kot nekaj živega, neznanega, grozečega. Nekaj, kar je stalo med njim in svetom, med zdaj in jutri, med biti in nehati...

“Fabio, si ti?” je siknilo iz teme.

“Jaz.”

Grenko se je nasmehnil, ker se je spomnil, da je bilo šepetanje odveč. Saj v hiši ni bilo nikogar. Ona pa tega ni vedela. Ko je zjutraj odšla, je bilo še vse v redu. Če se je življenju, ki so ga živeli oni trije, sploh lahko reklo, da je v redu...

Pomagal ji je, da se je skobacala skozi okno. Lahko bi ji kar takoj vse povedal. Lahko bi enostavno prižgal vse luči in ji odklenil prednja vrata. Pa ni. Pravzaprav je bilo vse skupaj smešno.

Ko je zlezla noter, je sedel spet na tla in jo v temi opazoval. Porinila je sandale in torbico pod posteljo in vzdihnila:

“Hvala, ker si me počakal.”

Potem je počepnila k njemu in mu s prsti razmršila lase. Roka ji je za hip obstala na njegovem licu:

“Jutri boš v šoli spet zaspan, revček. Saj ne bo več dolgo...”

“Kako to misliš?” se je ustrašil. “Kaj ne bo več dolgo?”

Tudi sam je še vedno šepetal. Zaradi nje.

“Šla bom!” je rekla in z roko odločno potegnila črto skozi temo. “Čez bom šla. Čez mejo. Prav kmalu.”

“Si nora?!”

“Grem! Ne bo me več pretepal!”

Spomnil se je sinočnjega prepira. Ata je čisto zno-rel. Vpil je in s pasom udrihal po njenem hrbtu, da so ji krvave srage obarvale tanko bluzo. Spet je bil pijan. Ko ga je poskusil ustaviti, je premlatil še njega. Potem je zalučal prazno steklenico v steno in odkolovratil v noč. Z Ano sta se brez besed spravila spat.

Ko je zjutraj vstal, je bilo že vse pospravljeno. Kuhinja je dišala po vroči kavi. Ana je predenj postavilo skledico mlečnega riža, njegovo najljubšo jed. Potem se je odpravila. In dan je stekel.

Zdaj pa... Ihtavo si je odpenjala gumbe in kot ujeta zver korakala po tesnem prostoru.

“Našla sem si delo tam preko... Dobro plačajo... Lahko začnem takoj... Že jutri... Na avtobus sedem in se enostavno odpeljem mimo tovarne. Ha! To bo zijal stari!”

Planil je pokonci in jo zgrabil za roko.

“Ti ne veš!” je kriknil. “Ti nič ne veš!”

“Ššš! Kaj pa noriš? Saj boš ata zbudil!”

Začel se je krohotati, ona pa mu je vsa zmedena tiščala dlan na usta. Skušala ga je pomiriti, pa se kar ni mogel nehati smejati. Udarila ga je. In potem še enkrat. Začutil je okus po krvi na ustnici in počasi je smeh prešel v tiho hlipanje.

“Sam sem... Razumeš?” je zaihtel. “Že od jutra sem sam...”

Sesedel se je v kot pod oknom in skrnil obraz v dlani. Pustil je solzam, da so tekle. Končno je lahko jokal.

Nekaj časa je osuplo strmela vanj. Ničesar ni razumela. Potem je pokleknila k njemu in ga objela čez rame.

“Kaj se je zgodilo?” Njen glas je votlo odjeknil v temi.

Med hlipanjem so se začele luščiti besede in zadušena bolečina je kot kalna voda bruhnila čez bregove.

“... v šolo so prišli policaji in... poklicali so me iz razreda... rekli so, da je ata ponoči zbil avto... spraševali so me vsemogoče... kako se pišem in koliko sem star in... kje je mama... pa sem rekel, da je ni... da je šla čez mejo... in potem je tista psihologinja z naše šole rekla, da sem problematičen in da si bila tudi ti problematična... pa so vprašali, kje delaš... potem so telefonirali v tovarno pa te ni bilo tam... in peljali smo se z

avtom v bolnico... tam so rekli, da ata ni zaposlen in da je alkoholik in da kdo bo plačal stroške... potem smo šli po dolgem hodniku v eno mrzlo sobo... in tam je na eni od postelj ležal... pokrit z rjuho... in so mi rekli, naj povem, če je to ata.. pa je res bil... čisto bel je bil in miren... še nikoli prej ni bil tako bel in miren... sem mislil, da spi... pa so rekli, da je mrtev... kar stali so tam in nekaj kimali in... vse so zapisali... potem so me peljali nazaj v šolo... in od tam domov... eden je prižgal našo televizijo in je rekel, naj gledam risanke... potem so vsi šli in potem je bila kar naenkrat noč in ko sem se zbudil, je bila še zmeraj noč... in zdaj je, kar je in-”

“Zdaj bo vse drugače,” je rekla in ga objela. Vstala je in prižgala luč - v sobi, v kuhinji, v veži in zunaj, nad prednjimi vrati. Hodil je za njo kot takrat, ko je bil še čisto majhen. Odklenila je prednja vrata in tam nekaj časa strmela v luči in obrise mesta na drugi strani zaliva.

Potem se je ozrla k njemu in videl je, da joče. Šele tedaj je dojel, kako hudo je z njima. Kaj bo z bajto in vinogradi? Bo lahko še naprej hodil v šolo? Bo Ana ostala v tovarni? Bosta vse skupaj prodala? Ata bo treba pokopati...

Brez besed sta se vrnila v kuhinjo. Fabio si je obraz umil z mrzlo vodo in se utrujeno sesedel na stol pod oknom. Tam je zmeraj smel sedeti samo ata. Z Ano sta se pogledala. Kislo se je nasmehnila in vzdihnila:

“Pa me res ne bo več pretepal.”

Potem je pogrela mleko. Na mizo je postavila dve skodelici in ju napolnila skoraj do roba. Drobila sta kruh in čas se je ustavil. Zunaj pa je noč že segala po novem dnevu.

* * *

Cesta se je vlekla. In deževalo je. Fabio se je od časa do časa ozrl na Žonto, ki je med vožnjo spregovoril le nekaj stavkov. Inšpektor ni bil več mlad in preveč se je gnal z delom. Nič čudnega bi ne bilo, če bi zadremal. Pa ni. Strmel je v sivi asfalt, ki je izgineval pod kolesi, in premleval dogodka.

Bilo je prvič, da je Fabio sodeloval z inšpektorjem Žonto. Ko so ga pred tremi meseci premestili v oddelek za droge, so mu kolegi zavidali. Končno nekaj akcije! Po diplomi je skoraj dve leti predsedel v pisarni in delo mu je postajalo že dolgočasno. Zdaj je bil sam sebi hvaležen za potrpežljivost in dolge ure vestnega in natančnega izvrševanja nalog.

Bližala sta se križišču v Kozini. Pred nekaj urami je dežurna ekipa v bližini mejnega prehoda zajela tri osebe, dva moška in žensko. V avtomobilu s tujo registracijo so našli nekaj kilogramov heroina in menda so tokrat zasekali prav v jedro prekupčevalske mreže. Že nekaj časa so sumili, da se prav tam, v motelu na kozinskem klancu, srečujeta zahodni in vzhodni krak poti, po kateri potuje heroin v Evropo. Pred mesecem dni so jih nekaj prijeli in jih spravili pred sodišče, a

V slovenska obzorja in čez...

Mogoče vas bo zanimalo zvedeti, da...

- se eden od aforizmov Žarka Petana v zvezi z nedavno zamenjavo na ljubljanski nadškofijski stolnici glasi: “V strahu so ugibali, Rode ali Stres? Prišel je Rode in z njim stres...”
- da sta Edvard Kocbek in njegova žena Zdravka v času, ko sta bila v partizanih, imela določenega vsak svojega morilca, če bi situacija zahtevala njuno likvidacijo...
- da je bivši ljubljanski župan, vidni član SKD in hortikulturni strokovnjak inž. Jože Strgar napisal svojo avtobiografijo...
- da so dijaki Škofijske klasične gimnazije v Šentvidu pri Ljubljani ob sodelovanju svojih profesorjev in s sijajnim uspehom uprizorili tragedijo grškega dramatika Sofokla *Trahinke* (prevod prof. Brane Senegačnik, uglasbitev zborovskih spevov prof. Damijan Močnik, režija prof. Ksenija Geister)...
- da je pisatelj Janez Trdina v času, ko je l. 1860 bil profesor na Reki, dal eni od svojih treh hčera ime Slovenija - Marija...
- da se je v preteklih petnajstih letih medžugorskih dogodkov v župnišču v Medžugorju nabralo kakih 400 dosjejev čudežnih ozdravljenj, tako fizičnih kakor moralnih...
- da ima slavistični oddelek na filozofski fakulteti ljubljanske univerze (skupaj z lektorji po svetu) skoraj 70 zaposlenih, vpisanih pa ima 700 študentov...
- da je Kocbekov dnevnik iz l. 1941 (-prej je bil izdan z naslovom *Pred viharjem in skrčen-*) izšel neokrnjen v izdaji Slovenskih pesnikov in pisateljev. Knjiga močno potrjuje sumnjo, da so komunisti izdali svojega zaveznika, političnega voditelja krščanskih socialistov dr. Aleša Stanovnika, ki je bil potem ustreljen kot talec...
- da vsak dan vozi avtobus TRST - MEDŽUGORJE (stoji blizu železniške postaje, odhod ob 18. uri, prihod v Medžugorje ob 8. uri, povratek iz Medžugorja vsak dan ob 18. uri, prihod v Trst ob 8. uri, cena povratne vozovnice 180.000 lir)...
- da bo Slovenski etnografski muzej v Ljubljani sredi prihodnjega junija priredil mednarodni simpozij o misijonarju Frideriku Baragu...

tisto so bile "majhne ribe", kot bi rekel Žonta. Tokrat gre menda za tri, ki so čisto pri vrhu.

Fabio je nestrpno pritisnil na plin, da je avtomobil kar potegnilo v zadnji ovinek. Žonta se je dotaknil nje-govega kolenca in zagodrnjal:

"Le mirno. Nič ti ne uide."

Zavila sta na parkirišče. Ko je Žonta zagledal črno alfo z italijansko registracijo, je zasikal skozi zobe:

"Kaj pa ti iščejo tukaj..."

Pristopil je policist, ki je prej stal na stopnicah in Žonti v nekaj kratkih stavkih poročal o zajetju.

"Menda je ženska italijanska državljanka," je za-ključil.

Ko je Fabio odrinil steklena nihajna vrata in spustil Žonto naprej, je ta še vedno momljal: "Zanimivo, za-nimivo..."

Šli so skozi restavracijo. Pri mizi v kotu je večerjal mlad par, moški srednjih let je slonel ob juke-boxu in žulil pivo, ob oknu so sedeli trije starejši moški - Fabio je takoj opazil, da so tujci - in naročali kavo, natakarica pa je vsa zmedena zapisovala in pogled ji je uhajal k pultu, kjer sta stala uniformirana policista.

V pisarni, ki jo je prijazno odstopil direktor mote-la, je Fabio najprej zagledal sivolasega in izredno suhe-ga moškega, ki je sedel v udobnem fotelju ob steni na-sproti vrat. Če bi ne imel lisic na zapestjih, bi ga mimo-grede zamenjal za poslovneža na uradnem obisku. De-beluh v drugem fotelju je živčno trznil z glavo, ko je zagledal Žonto. Spogledal se je z žensko, ki jo je Fabio videl samo v hrbet, se sklonil naprej in ji nekaj rekel. Ženska je pokimala, a se ni ozrla. Svetli, skrbno pristri-ženi lasje so ji segali do ovratnika svilene bluže. Za-molklo zelena barva je mehko poudarjala linijo njenih ozkih ramen. Fabio, ki je stal ob vratih in čakal, kaj mu bo Žonta ukazal, je videl, da je imela elegantno prekrizane noge. Pogled se mu je ustavil na njenem kolenu, ki je izzivalno kukalo izpod prekratkega krila.

"Najbrž jih še nima trideset," je pomislil in posku-šal ugotoviti, če je barvana ali naravna blondinka.

A že ga je iz ugibanja zdramil inšpektorjev glas:

"Pojdi po Italijane, Fabio! V restavraciji sedijo, saj si jih videl. Zanima me, kaj bodo povedali..."

Fabio je že prijel za kljuko, ko je ženska planila pokonci. "Ne!" je kriknila, "prosim! Slovenska držav-ljanka sem. Hočem, da mi sodijo tukajšnje oblasti."

Glas je bil odločen in skoraj ukazovalen. Iztegnjena roka ji je obvisela v zraku, kot bi hotela zaustaviti dog-odke ali se ubraniti pred udarcem, na katerega ni bila pripravljena.

Žonta je dvignil obrvi, potem pa z zapisnikom v roki stopil izza pisalne mize.

"Oni trdijo, da ste italijanska državljanka", je rekel in z roko pokazal na zapisnik, ki ga je ravnokar prebral.

"Dvojno državljanstvo imam," je pojasnila ženska. Zdaj je bil njen glas bolj umirjen. Stopila je za korak

bliže Žonti in se trudila razbrati, kaj piše na papirju. "Pred leti, mislim, da mi je bilo tokrat devetnajst let," je začela razlagati, "sem prebegnila..."

Fabio je še vedno stal pred vrati, vendar jih ni od-prl. Prsti so se oklepali kljuke, da so bili členki čisto beli. Kot okamenel je strmel v žensko in obraz mu je bil bled kot obraz mrliča.

"Ana!"

Kot eksplozija tisočerih svetov, kot pekoči ogenj, kot nenehna žgoča svetloba mu je preblisk ohromil možgane.

"Ana!"

Vendar imena ni izrekel na glas. Strmel je v svojo sestro in jo v drobnih tisočinkah sekunde tisočkrat poljubil. Objemal je njena mehka ramena in ljubko-val je njen utrujeni obraz. Božal je njene svilnate lase in se s čelom dotikal njenega čela. In svoje prste je prepletel z njenimi, da je začutil toplino njenih dlani. V drobtinica-h časa je ponovno doživel vsa tista drobna jutra, vse sončne trenutke, vse njene modre besede in vse tiste grenke ure, ki so iz njega naredile moža.

Stal je tam v neki sobi, ob nekih vratih, v nekem določenem času in strmel v njene oči. Bilo je kot urok. Kot trenutek neskončne tišine. Kot igra večnosti. Po-topil se je v toplino spet najdene ljubezni - tiste prave in poštene človeške ljubezni, edine, ki jo je kot otrok in kasneje kot fant kdaj okusil.

Tudi ona ga je prepoznala.

"Ana!" je kričalo vse v njem. A še vedno ni izrekel njenega imena.

Potem je Žonta presekal čar: "Se vidva poznata?"

In ona je, da bi ga ubranila sramote, da bi ga ubra-nila vsega hudega na tem svetu - tako kot je to vedno znala - rekla: "Ne."

In tudi on je iz nekega prvobitnega nagona po sa-moohranitvi, iz strahu, da bi moral začeti spet vse od začetka, iz groze, da bi se moral spet vrniti na dno člo-veške lestvice, rekel: "Ne!"

Izrekla sta vsak svoj "ne" istočasno, v en glas, kot dobro izurjena igralca. In v neskončno dolgi drobtini-ci časa sta se poslednjič poljubila. In se objela. In si povedala vse. Brat in sestra.

Potem je Žonta spraševal in ona je odgovarjala suho in odsotno. Fabio je poklical kriminaliste iz Ita-lije, ki so zunaj že davno popili svojo kavo. Žonta se je z njimi pogovarjal, jim razlagal in jih prepričeval. Fa-bio je klical v Ljubljano. In potem v Koper. Žonta je čakal na odločitev nadrejenih. Medtem je eden od ita-lijanskih kriminalistov klical v Trst in v Rim. Prišla so nova navodila, telefoni so zvonili, telefax je brnel, pa-pirji so romali iz rok v roke, besede so postajale ostre, glasovi nečloveški... Ljudje so postali spet papirnata bitja in svet je bil siv in umazan.

Izročili so jo Italijanom in nikoli več se nista sreča-la.

“Angažirani za upanje”

Pogovor s člani Radijskega odra

V drugi polovici maja bo v tržaškem Kulturnem domu prireditev ob 50-letnici Radijskega odra, to je igralske skupine, ki deluje na Tržaškem že pol stoletja in to predvsem v programih radijske postaje Trst A. Z nekaterimi člani Radijskega odra smo se pogovorili o preteklem delovanju skupine, o današnjih problemih, ki jih pestijo, in o sami proslavi. Pri pogovoru sodelujejo dolgoletni dramaturg skupine **Marjana Prepeluh**, predsednik **Marijan Kravos**, blagajnik **Ivan Buzečan** in **Matejka Peterlin**.

Od kdaj deluje Radijski oder in kakšen je njegov pomen v naši kulturni stvarnosti?

Buzečan: Radijski oder je nastal in začel delovati skoraj istočasno s slovensko radijsko postajo v Trstu, ki je zaživela ob koncu druge svetovne vojne l. 1945. Slovenska radijska postaja je skupno s slovensko šolo, tiskom, gledališčem in drugimi kulturnimi ustanovami odigrala eno izmed bistvenih vlog pri oživljanju in ohranitvi slovenske narodne zavesti in identitete, pri vzgojnih procesih, pri kulturni rasti ter pri ohranitvi in bogatitvi slovenske govornice. In prav Radijski oder je s svojim razvejanim zunanjim sodelovanjem pri slovenski radijski postaji prispeval levji delež v tem pogledu. Naj omenim samo njegovo veliko skrb za lepo kultivirano govornico, veliko pozornost za oddaje, namenjene otrokom in mladini ter veliko kulturno

in vzgojno vlogo s posredovanjem dramskih del iz slovenske, italijanske in svetovne dramatike.

Prepeluh: Že sama proslava označuje 50-letnico Radijskega odra. Začetki te igralske družine segajo tja v junij leta 1946. S proslavo smo torej v majhni zamudi. Ustanovitelj prof. Jože Peterlin, ki je Radijski oder vodil do svoje smrti l. 1976, je dal skupini neizbrisen pečat. Ta edinstvena igralska družina je svojemu poslušalstvu tostran in onstran meje posredovala na tisoče in tisoče slušnih iger, ki jih je v teh kratkih odgovorih nemogoče točneje zaznamovati. Poskus vsaj približne kvantitete in kvalitete ocene je obeležen v spominskem zborniku, ki smo ga izdali prav za 50-letnico.

Za tako obširno in nepretrgano delovanje je bilo potrebno veliko napora in požrtvovalnosti. Okrog Radijskega odra se je gibal širok krog ustvarjalcev,

Igralci Radijskega odra na sestanku februarja letos.

sodelavcev in izvajalcev: piscev, pisateljev, prevajalcev, dramaturgov, režiserjev, igralcev...

Buzečan: Res je. V tem dolgem obdobju se je zvrstilo na stotine sodelavcev in izvajalcev, ki so sodelovali za daljši ali krajši čas. Pretežno so bili to ustvarjalci iz zamejstva, zlasti s Tržaškega. A lepo število sodelavcev, režiserjev, zlasti pa piscev in avtorjev tekstov je bilo tudi iz Slovenije in zdomstva.

Poglavje zase pa so seveda radijski igralci in glasbeni asistenti. V teh petdesetih letih jih je pri Radijskem odru za daljši ali krajši čas sodelovalo okrog 250. Upam si trditi, da je pri vsakem izmed teh sodelovanje pri Radijskem odru in igranje pred mikrofonom zapustilo neizbrisen in lep spomin. Zato sem prepričan, da se bodo udeležili proslave, ki jo pripravljamo, da skupno obudimo pretekla doživetja.

Kaj vas je spodbudilo, da ste se odločili, da s takim poudarkom praznujete svojo 50-letnico?

Kravos: Proslava 50-letnice naj bi bila prilika, da javno predstavimo in ovrednotimo veliko narodnostno, kulturno in vzgojno poslanstvo, ki ga je Radijski oder odigral v naši stvarnosti v preteklem obdobju. Na žalost ni bil do zdaj v našem okolju, zlasti na institucionalni ravni, nikoli javno priznan pomen dela Radijskega odra, ki je preko radijskih valov nepretrgano in kapilarno pronical tudi v najbolj zakotno ali osamljeno tržaško, kraško ali primorsko hišo, tostran in onstran meje.

Pobud v zvezi s petdesetletnico je kar nekaj. Nam jih lahko vsaj na kratko predstavite?

Peterlin: Že lani spomladi smo razpisali natečaj za izvorno radijsko igro. Odziv je bil zelo dober, saj je na natečaj prišlo 34 del, med njimi nekaj zelo dobrih. Kot smo že sporočili, je posebna komisija nagradila dve deli, Ladislava Črnologarja Saloma 1994 in Sam' še enkrat pejmo Maje Lapornik.

Prijetno smo bili presenečeni nad vsebinsko in žanrsko raznolikostjo tudi drugih del, ki so prispela na natečaj, pa tudi nad tem, da so sodelovali avtorji tako iz zamejstva kot iz vseh krajev Slovenije (Ljubljana, Jesenice, Piran, Slovenj Gradec, Maribor, ...) Nekatera dobra dela smo že izvedli in jih je Radio Trst A uvrstil v svoj spored, nekatera pa morda še pridejo na vrsto.

Ob tej priložnosti pripravljate tudi zgoščenko in zbornik. Kaj lahko poveste o tem?

Prepeluh: Ko smo načrtovali to proslavo, je padla beseda tudi o zgoščenki, za katero sva bili potem zadolženi Matejka in jaz. Priznati moram, da se nama je v začetku ideja zdela laže izvedljiva, kot pa je potem v resnici bila, saj sva se ukvar-

jali z njo skoraj leto dni. Prvotni namen je bil, da bi na zgoščenki ujeli vse glasove igralcev, ki so v petih desetletjih nastopali pri RO. Seveda samo v kratkih prebliskih, kar je nujno za zgoščenko, ki ne more zaobjeti več kot dobrih 70 minut. Morda izbira ni vedno optimalna, saj nisva mogli poslušati na tisoče in tisoče trakov, ne glede na to, da je precej trakov iz začetnih časov izbrisanih. Povedati pa moram, da nama je s svojim strokovnim nasvetom, s praktičnim delom na računalniku in požrtvovalno razpoložljivostjo ves čas pomagal inž. Marjan Jevnikar, za kar mu gre res posebno priznanje.

Peterlin: Jaz sem pravzaprav sodelovala le pri prvi fazi - iskanju primernih odlomkov. Moram reči, da je bilo to delo sicer zamudno, a zelo prijetno. Ob poslušanju tolikih zelo starih, manj starih in novejših trakov me je navdajal resničen ponos, da smo toliko lepega ustvarili. Mislim, da bo ta "spominski album, kjer fotografije nadomeščajo glasovi" - kot je zgoščenko imenoval Saša Martelanc, ki je napisal vezno besedilo - všeč tudi vsem tistim, ki so jim ti glasovi še vedno domači in znani.

Prepeluh: V prvem delu zbornika, ki bo izšel ob proslavi, smo zbrali različna pričevanja igralcev, režiserjev, poslušalcev in nekaterih osebnosti iz našega kulturnega življenja, ki so v dolgih desetletjih spremljali naše delo. Sem spada tudi seznam vseh članov in kratki profili o tistih članih, ki so delovali v skupini nad dvajset let.

Peterlin: Drugi del zbornika pa je posvečen delu, ki ga je RO opravil. Za brošuro ob 20-letnici RO je Angel Prašelj -Turk pripravil zelo izčrpen pregled oddaj, ki jih je RO izvedel v prvih dvajsetih letih. Njegov seznam del iz slovenske, italijanske in svetovne dramatike smo ponatisnili v tem zborniku in ga dopolnili s kronološkim pregledom oddaj od septembra l. 1966 do junija 1996. Pisane prispevke zbornika dopolnjuje bogat slikovni material. Likovno podobo ovitka plošče in brošure sta si zamislila in izdelala Matej Susič in Andrej Pisani.

Kaj pa sama prireditev? Kako se boste javno predstavili?

Peterlin: Prireditev je zunanji, najbolj vidni del proslavljanja našega jubileja, ki tvori z izdajo zgoščenke in zbornika nedeljivo celoto. Osrednja točka prireditve bo skrčena izvedba obeh na natečaju nagrajenih del Saloma 1994 in Sam' še enkrat pejmo. Ti dve po žanru zelo različni deli bosta zlitii v nekakšno igro v igri. Režijo bo podpisal Gregor Tozon iz Ljubljane. Kulturni spored bo obsegal tudi nastop Kvarteta Glasbene matice.

Buzečan: Prireditev bo priložnost, da se bomo sedanji in nekdanji člani srečali. Ni pa namenjena

Med pripravami na proslavo - na skrajni desni režiser Gregor Tozon.

samo bivšim igralcem, ampak vsem sodelavcem, posrednim in neposrednim, ter vsej slovenski javnosti. Posebno toplo so vabljeni zvesti poslušalci, tostran in onstran meje, ki so radi prisluhnili oddajam Radijskega odra.

Kaj pa današnje delo Radijskega odra? Ne nastopate več toliko kot včasih.

Peterlin: Res je. Tako kot je zapisal prof. Harej v svojem prispevku za zbornik, "so dramske oddaje dajale ton slovenski radijski postaji kot najdaljše, jezikovno in stilno izčiščene oddaje". Danes se je delež dramskih oddaj v sporedih Radia Trst A močno zmanjšal, pa tudi v okviru izvajalcev teh oddaj ima naša skupina dosti manjšo težo kot nekoč. V tem je tudi naš glavni problem.

Kravos: Spremenjene razmere, v katerih se je dramska produkcija tudi iz ekonomskih razlogov močno zreducirala in pustila prostor drugim oddajam, so prav gotovo eden nejpoglavitejših faktorjev, ki so vplivali na količino igranih del. Celovečerne igre so izginile, tudi nadaljevanj praktično več ni. Birokratski zapletljajji so še dodatno onemogočili delo našim članom direktno na radiu. Zato smo našli posebno obliko zunanega sodelovanja z našo radijsko hišo. Trenutno namreč vsa dela snemamo v studiu Trak, ki je pravzaprav na-

stal po naši izrecni želji in s pomočjo zadruga Slovenski dom, Slovenske prosvete in Sveta slovenskih organizacij. Res pa je, da je število iger, ki jih letno snemamo, zelo nizko v primerjavi s preteklostjo, kar nam ustvarja ne malo težav prav zaradi specifik naše skupine, ki ne more napolniti svojega delovanja s ponavljanjem nekega dela. Najbolj se pozna pri usposabljanju mladega kadra, ki se zaradi maloštevilne produkcije lahko le s težavo vključuje v posamezne projekte.

Buzečan: Radijski oder se sooča tudi s problemi organizacijskega značaja. Vse upravno in organizacijsko delo sloni na požrtvovalnem delu njegovih članov. Če ne bi bilo pri članih velike ljubezni do umetniškega igranja in nastopanja, bi bilo delovanje RO že zamrlo, posebno odkar nam slovenska radijska postaja odmerja posamične in redke oddaje in nam ne zagotavlja niti minimalne kontinuitete.

Kakšne dejavnosti imate izven produkcije za radijsko postajo?

Peterlin: Radijski oder je že od svojega začetka deloval tudi izven radijskega posloplja. Skoraj čisto isti ljudje so pod imenom Slovenski oder pripravljali kulturne večere, igre v prosvetnih dvorinah, tabore, itd. Ta dejavnost se nadaljuje še da-

nes, saj tudi danes sodelujemo pri raznih literarnih večerih, prireditvah, recitalih. Pomislimo tudi, kako aktivni so naši člani v raznih igralskih skupinah po raznih društvih in šolah: Lučka Susič, Franko Žerjal, Drago Gorup, Aleksij Pregarc, Marijan Kravos, Maja Lapornik, da omenim le nekatere.

Kravos: Pomembna je tudi vzgojna dejavnost Radijskega odra. V preteklosti smo za svoje članke pogosto prirejali posebne tečaje za dikcijo in govorno tehniko. Ker smo opazili, da je v zadnjem času kultura govora zelo nazadovala, smo v zadnjih letih priredili tečaje ne samo za članke, ampak za vse, ki bi iz kateregakoli razloga želeli izboljšati svoj govor. Nekaj let je vodila tečaje Ana Mlakar, velik strokovnjak in pedagog, nato igravec Aleš Valič, pa Matejka Maver, Maja Lapornik in Jože Faganel. Tudi letos je bilo precej zanimanja za tečaj, vendar nam je vse razpoložljive sile vzela priprava na praznovanje 50-letnice.

Kakšne spomine imate na delo pri Radijskem odru, kaj je Vam pomenilo delo pri tej skupini?

Prepeluh: Moji osebni spomini so nujno vezani na imena vseh tistih - med njimi je že precej pokojnih -, s katerimi sem se od začetka 50-ih let naprej skoraj dnevno srečavala na radiu, pri vajah, pri snemanjih, po delu. Med nami so se ustvarile niti trdnega prijateljstva in zlahtnih vezi. Rada se spominjam tudi režiserjev, ki so iz matične domovine hodili k nam gostovat in so nam bili res dobri prijatelji. Prav tako gre moj hvaležen spomin tudi tistim radijskim funkcionarjem, ki so nam bili naklonjeni in so znali ceniti naše delo. - Radijski oder je postal del mojega življenja. Kot bi bila to moja druga družina.

Kravos: Spomini so vselej prijetni. Nehote se sicer ustavijo pri tistih osebah, ki so na različne načine vplivale na mojo rast in razvoj, ki jih pa ni več med nami. Prof. Peterlin, Stana Kopitar, Lojzka Lombar, Glavko Turk, Marinka Theuerschuh, Pavel Bajc, Marija Mislej, Maks Šah: igralci in upravitelji naše skupine, ob katerih sem preživel veliko prijetnih in bogatih ur. Osebnostno mi je srečanje z njimi pomenilo veliko obogatitev, kot tudi samo igranje, ki mi je vedno dalo možnost spoznanja cele vrste del in avtorjev iz krajevnih, slovenskih in druge svetovne literature.

Peterlin: V mojem življenju je RO res nekakšna zvezda stalnica, saj je bilo, odkar pomnim, povezano z njim, samo da se je spreminjala moja vloga v njem. Kot pravi Maja Lapornik v svoji igri: "Najprej začneš takole za hec, za zabavo, v želji po novosti, morda celo po golem naključju. Potem pa te ta prekleti mikrofonski priklene nase in brez njega si nekako nepopoln, nekaj ti manjka..."

Lepi so spomini nekdanjih članov RO, ki bodo objavljeni v zborniku. Naj anticipiramo samo dva kratka odlomka. Za Sašo Rudolfa je bil RO "priložnost za utrjevanje v gimnazijskih letih nastalih prijateljstev, sklepanje novih, spoznavanje novega medija, odkrivanje neslutnega bogastva govornega izražanja, moči pravilno izbrane in naglašene besede, psihološkega naboja, ki je potreben za oblikovanje vsake, tudi stranske vloge, pa še seznanjanje z delom v skupini, ki je verjetno najpomembnejša življenjska šola za mladega človeka..."

Zelo prisrčno je zapisal Jože Pirjevec: "Radijski oder je tako obogatil mojo mladost, jo izpolnil s tolikimi zgodbami, liki, glasovi, gestami in fantazijami, da se mi zdi, sedaj ko se ga spominjam iz večdesetletne razdalje, kot lanterna magica, v začarani ris katere sem po naključju in po sreči našel."

Kako si zamišljate prihodnost te skupine?

Prepeluh: Upam, da bo skupina še dolgo žive-la, pomlajena z novimi svežimi glasovi. Seveda pa je njena prihodnost predvsem odvisna od dela, ki ga bo imela.

Peterlin: Pred kratkim smo igrali igro Diega Fabbrija Nepoznanemu Bogu, v kateri se igralci med drugim sprašujejo o etično-civilni vlogi igralcev in igranja. Iz tega dela bi si sposodila nekaj replik: "Hočemo ostati igralci. Vendar pa za nekaj, kar je vredno, da povemo, da spomnimo občinstvo, ki nas prihaja poslušat... V smeri gledališča, angažiranega za upanje, ne za nič, za obup, za praznino..." V tej smeri hoče delovati še naprej tudi Radijski oder.

Kravos: Nizka produkcija nas nujno sili najprej v iskanje novih tržišč ali novih poslušalcev in v širjenje naše ponudbe. Tako smo v zadnjih letih navezali nekaj stikov tudi z Radiom Slovenija, ki je že nekajkrat izkazal zanimanje za nekatera naša dela. Kar se pa tiče novih oblik dela, moram povedati, da vidimo največjo možnost razvoja v sinhronizaciji filmov. Čeprav je ta umetnost v slovenskem prostoru malo poznana in se v glavnem uporablja pri širjenju filmskega materiala za otroke, je naše prepričanje, da je predvsem v zamejstvu taka oblika vstopanja v slovenske domove ne le koristna, ampak celo prepotrebna, da se vsaj nekoliko ublaži neustavljivi plaz italijanskih medijev. Trenutno smo že izvedli nekaj del z več kot zadovoljivimi rezultati. Gre pa seveda za povsem drugačen medij, ki se mu moramo počasi približati in ga še globlje spoznati. To bo verjetno tista pot, po kateri bomo - poleg že uveljavljene radijske produkcije - v prihodnjih letih hodili in ji posvečali posebno pozornost.

Tretja nagrada na literarnem natečaju

SLUTNJA

Po meni
si razslutena,
še brez
oči,
le belo
zvotkana
oblika,
in ihta
vate se plazi.
Veter, voda,
trpka kri -
in ubesedim
ti oči.

ŠKOLJKA

Sklenjena
v molitev
morja
školjka
se razpre;
v naročju
gluhem
nevidni
biser
tihu žge.
Dve polovici
mene
različnim
zvezdam
iščeta ime.

NEIZREKLJIVOST

Poldan na
gladini.
V kožo
riše sonce;
galebji
smeh
v višini.
Slana
sila morja
naplavi
na obale
v beli prod
izprane
besede
žive skale.

SVETLOBA

Spreminjanje
pokrajin:
dan je mrak,
tišina
le sivina,
in sonce
mrzli zrak;
ko barv ni,
v suhem
upanju
zaprem oči.

SMISEL

Samota
je razlita
iz zenita;
svetloba
se temni.
Noč koti
minute;
laže
mesečni
sij.

ZAČETEK

Kalivo seme
v praho
kane;
sonce,
veter,
kalni jok
dežja;
iz globine
razorane
žene kleno
zrno zla.

TIŠINA

Ko se
iz dvojine
izdvoji
tišina,
se razlomi
čas -
v bel privid
svetlobe
darovana
razdvojena
hostija.

ONSTRAN

Strah
z ledenimi
očmi,
in čakanje
dozori.
V besedah
plane,
obvisi
nihalo duše
z utežmi;
pogreza me
doteklo
črno hudo
izrečenosti.

NELJUBLJENOST

Toliko
sinjine
s prepišnega
neba,
da utonejo
pogledi
voodookega
boga:
z gluhi
rokami
skriva si
razsinjene
oči.

PRELOM

Zarja
zamolknje
v broneno
avemarijo;
v poletni
dan
zatipa
stekleno
in brez
dna,
in odzvanja
mesečino
s podeževnega
neba.

Zadnja odprava - I. del

Ivo Jevnikar

Tragična pot domoljuba Milana Boštjančiča

V prejšnji številki Mladike je Ciril Kobal v pregledu "primorskih padalcev", ki jih je v Egiptu zbiral prof. Ivan Rudolf in so se vežbali na Bližnjem Vzhodu pri angleški obveščevalni službi (ISLD), omenil tudi radiotelegrafista Milana Boštjančiča, rojenega 11. oktobra 1915 v Harijah pri Ilirski Bistrici (Mladika 1997, št. 2-3, str. 57).

Med drugim je zapisal: "Konec junija 1944 se je z zavezniško podmornico iz Barija izkrcal na istrski obali skupaj s še dvema obveščevalcema (Golob in Volarič?), ki sta ostala pri istrskih partizanih. On pa je šel, sedaj z ilegalnim imenom MIRKO DEBELJAK in prepustnico buzetskega vojnega področja, v Istrski odred na Kozjane. Sprejeli so ga z nezaupanjem. Po nalogu Glavnega štaba narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije 20. julija 1944 napoten (z oboroženim spremstvom!) na Komando mesta Črnopolje (vir: Istrski odred, str. 384). Od takrat je pogrešan. S sodnim sklepom proglašen za mrtvega z domnevnim datumom 10. maja 1946."

Arhivistka mag. Ljuba Dornik Šubelj v svojem magistrskem delu Oddelek za zaščito naroda za Slovenijo, ki sem ga omenil v prvi letošnji številki Mladike, obširno navaja zapisnik zaslišanja, ki ga je Boštjančič prestal 15. oktobra 1944 v Črnopolju (str. 130-131), nima pa podatkov o njegovi nadaljnji usodi.

Dokument, ki ga tu v celoti objavljamo, je zelo pomemben iz več razlogov. Iz njega spoznamo zadnjo odpravo primorskih fantov, ki so jih Angleži pošiljali v domovino.

Potrjeno je, da so šli Boštjančič, Golob in Volarič konec junija 1944 skupno na pot iz Barija, vendar ne več kot trojka. Vsak s svojo radiooddajno postajo naj bi se podali na območja Trsta, Pulja in Reke. Vsi trije so že v Bariju prestopili v partizanske vrste. Njihova pot je morala biti očitno dogovorjena med Angleži in partizanskim vodstvom, saj sta pri odpravi sodelovali obe vojaški strukturi. Ko bi fantje ne bili prepričani, da delajo za skupno, zavezniško stvar, bi se težko prostovoljno podali na zelo tvegano pot. Nobeden izmed treh pa ni mogel opraviti svoje naloge in tudi ni dočkal svobode. Boštjančič in Volarič sta "izginila" še med vojno, Golob pa naj bi kmalu padel.

Zapisnik pa je zelo pomemben tudi za razumevanje čustev in miselnosti primorskih fantov, ki jih obravnava ta niz sestavkov v Mladiki. Iz njega, zlasti pa iz zapuščine, ki jo kot svetinjo hranijo svojci in obsega dokumente, ki so nastali pred prihodom v domovino, se nam Milan Boštjančič kaže kot nadarjen, idealističen, pogumen (podal se je tudi v zasedeno Albanijo!) mlad mož iz številne, revne in verne družine. Hrepeni po domači zemlji, ki jo je zapustil kot otrok, po materi in svojcih ter želi doprinesiti svoj delež, tudi življenje, za osvoboditev slovenskega naroda. V Bariju si je zapisal v dnevnik, ki ga je začel pisati, da bi izboljšal materinščino: "Moja oporoka. Ko v črnem gozdu bom počival in moje telo bo gnilo pod perjem, naj moj duh udobi mir v slovenski zemlji. Samo tam je moj kraj, samo tam so vse moje nade. Sem Slovenec in kot Slovenec hočem umreti. Naj duh slovenski razliva svojo moč po celem svetu, naj duh slovenski bode luč cele zemlje. Milan."

Po spoznanjih, do katerih se je mogel dokopati v takratnih razmerah, se je navdušil ne le za partizane, temveč tudi za to, da "rudeča zastava bo vihrala v našem kraju" (dnevnik, okt. 1943). Postal pa je žrtev revolucionarnega nasilja, ki mu je po vojni želelo vzeti še dobro ime.

Zanj in za ostale tovariše, ki so doživeli podobno usodo, dosedanje lepe besede o "rehabilitaciji" niso dovolj.

V opombah bom dodal nekaj pojasnil o zapisniku in njegovi vsebini, v prihodnji številki pa predstavljam nekaj gradiva iz Boštjančičeve zapuščine, ki potrjuje številne navedbe in še bolj živo predstavlja ta domoljubni lik.

Milan Boštjančič kot italijanski vojak (1938-42).

ZASLIŠANJE

Debeljak Mirkota

Položaj, 15.10.1944⁽¹⁾

ZAPISNIK

Zaslišanec DEBELJAK MIRKO, s pravim imenom BOŠTJANČIČ MILAN, rojen 11.10.1915 v Harijah 44 pri Ilirski Bistrici, poklic uradnik, oče pok. Anton, mati Ivana, roj. Boštjančič, slovenske narodnosti, zadnje stanovanje: Rim, Isola Tiberina, Ospedale FBF 12, samski, brata Anton, star 38 let, in Alojz, star 32 let, stanovala v Milanu do l. 1940, a sedaj se nahajata, kot sem slišal, v Švici, oba sta po poklicu redovnika v bolnici, brat Franc, star 45 let, po poklicu kmet in se doma nahaja v Harijah in vodi kmetijo, brat Jože, star 24 let, kmet, ne vem, kje se nahaja, sestra Mica, 50 let, oženjena na Premu, sestra Frana, stara 40 let, oženjena v Zarečici, Kristina, stara 32 let, oženjena v Hrpeljah, sestra Angela, stara 30 let, se nahaja doma,⁽²⁾ izpove sledeče:

Po končanju pet razredov osnovne šole v Harijah sem se vpisal v zavetišče v Brescii v Lombardiji, kjer sem bil do 16. leta. Zavetišče je redovniška organizacija. Po tem sem odšel v Milan v bolnico v ulici Sv. Viktorja, kjer sem bil kot kelnar in sem posluževal redovnikom - usmiljenim bratom. Tam sem bil do 19. leta, nakar sem se 1935 vrnil domov, ker se nisem hotel obvezati za redovniški stan. Doma sem naredil prošnjo za državno službo na Reki, kjer pa nisem bil sprejet, ter nato prosil predsednika usmiljenih bratov ter dobil službo pri usmiljenih bratih v Rimu, Via Isola Tiberina, FBF 12, kot pisarniška moč v bolnici na oddelku za venerične bolezni, kjer sem se nahajal do 1938. leta, ko sem bil poklican k vojakom v Aquilo v artilerijo, ter odšel dne 8. junija 1941. leta na francosko fronto na sektor Bardonecchia (na progi Turin-Bardonecchia-Lyon). Poudariti moram, da se nisem boril proti Francozom, ker sem vršil intendantske pose. Nato se vrnil v Bologno na počitek (18. regiment) in bil kot ostali Slovenci meseca oktobra l. 1941 odpisan na Sardinijo v 40. art. regiment, baterija 20 mm, v kraj Sassari, kjer sem bil odrejen kot bolničar pod kontrolo in kjer sem organiziral bolničarski tečaj ter tako pridobil zaupanje. Marca meseca 1942. leta sem naredil padalski kurz v Tarquinii, severno od Rima, ter nato imel vežbe do meseca septembra, ko smo bili transportirani v Afriko na fronto pri El Alameinu, kjer sem služil v bolničarski padalski četi. Pri bitki 13. oktobra sem se predal Angležem ter sem bil dodeljen v taborišče blizu Kaira, kjer sem bil do meseca decembra. Tam smo bili sami Slovenci, okoli 300, in nas je obiskal prof. RUDOLF - UČENIKOV (domače ime), doma iz okolice Gorice, kateri nas je prosil, da naj gremo v jugoslovanski bataljon na Srednjem vzhodu v Haifi. Učenikov je bil v uniformi podporočnika, v angleški uniformi z značko jug. oficirja, šajkačo z jug. krono. Star 40 let, visok, suh, črni lasje. Govoril nam je, da naj vstopimo v jugoslovanski kraljevi bataljon pod vodstvom kralja Petra in ministra Draže Mihailovića ter da stopimo v vrste, da se bomo borili kot naši bratje v Jugoslaviji pod vodstvom Draže Mihailovića. Prisotni so bili tudi dva Angleža in trije od jugoslov.

Spominska fotografija z italijanskega padalskega tečaja v Tarquinii (pomlad-poletje 1942).

misije, katerih imen se ne spominjam. Skoraj vsi smo prostovoljno podpisali izjavo, da pristopamo v jugoslovanski bataljon ter smo dne 15. oktobra odšli v Haifo, kjer je bilo že 600 Slovencev. V taborišču se je nahajala pešadijska, topniška, tankovska četa in četa za zvezo, oddelek za avtomobile.⁽³⁾

V Črnomelj prišel konec meseca julija iz Istrskega odreda. Prišel z dvema spremljevalcema na komando mesta, kjer sem ostal do 10. oktobra. Na komandi mesta sem čital knjige, partizansko literaturo itd. Zaslišal me je poročnik Jule Vrbič, kateremu sem dal točne podatke.⁽⁴⁾ Družil sem se s takratnim obveščevalcem mesta Črnomelj Salčijem, ki je nato odšel na drugo mesto, dalje z MILANOM GRILOM, s katerim sva bila skupaj v Aquili v 18. regimentu artilerije, ki se sedaj nahaja kot mizar v delavnici Klemenc v Črnomlju (blizu Sokolskega doma). Doma je z Zemna pri Ilirski Bistrici ter je po kapitulaciji Italije prišel na poziv v partizane, ne spomnim se, v katero brigado, bil bolan ter so ga poslali v Črnomelj, kjer se še sedaj nahaja v mizarški delavnici.

Dalje sem se sestajal v Klemenčevi hiši, kamor sem hodil poslušat radio vesti: prišel sem na obisk k Milanu,

ki me je predstavil tej družini, kjer jih je stalno poslušalo okrog 30 ljudi. Od domačih sem poznal hčerko Mici, stara 15 let, brat Francek je bil ranjen in je odšel v Italijo, Tončka in Pavla iz mlina, katera mi je dala tudi sliko in ne vem, kako se piše. Hodili smo se tudi večkrat skupaj kopat. Dalje Zalka, Klemenčeva sosedka, Malči, sosedova, Micka, sosedova v vili, šolarica Joža, dalje Kaštrun, delavec v Klemenčevi delavnici iz Štajerske, Tone iz mehanične delavnice. Dalje zahajal v gostilno Jerman, kjer sem spoznal gospodinjo s Salčijem, dalje hodil pit v kavarno z Milanom, h Kolbeznu. Sestal tudi z ALOJZOM - ANGLEŽ -⁽⁶⁾ visok, črn, pri angleški misiji pred desetimi dnevi, radiotelegrafist, s katerim sem se slučajno sestal na cesti in s katerim sva se pogovarjala o naših doživljajih, kateremu sem tudi izjavil, da ni treba, da pove angleški misiji pri Gl. štabu, da se nahajam tukaj v Črnomlju. Nisem hotel radi tega povedati, da se nahajam tukaj, ker sem bil član NOV in sem se podredil disciplini.

Srečal sem tudi poročnika Allanda,⁽⁶⁾ srednje postave, Jud, kostanjevi lasje, star 30 let, v začetku septembra na trgu v Črnomlju ter me je vprašal, kaj tukaj delam. On me je učil v Kairu radio. Rekel, da so bile na Primorskem hajke in da sem prišel sem ter da se bom vrnil nazaj. Prej je bil narednik-major, sedaj postal poročnik, za kar sem mu čestital. Povedal sem mu, da se nahajam na komandi mesta, nakar smo se po nekaj dnevih zopet srečali v Črnomlju v spremstvu dveh angleških oficirjev, katerih imen ne vem. Z njimi je bil tudi Alojz Sivec - Anglež ter smo se dogovorili, da se bomo drugi dan ob 9. uri slikali. Kmalu smo se razstali. Tudi njemu nisem sporočil, kaj je z menoj in zakaj se tukaj nahajam.

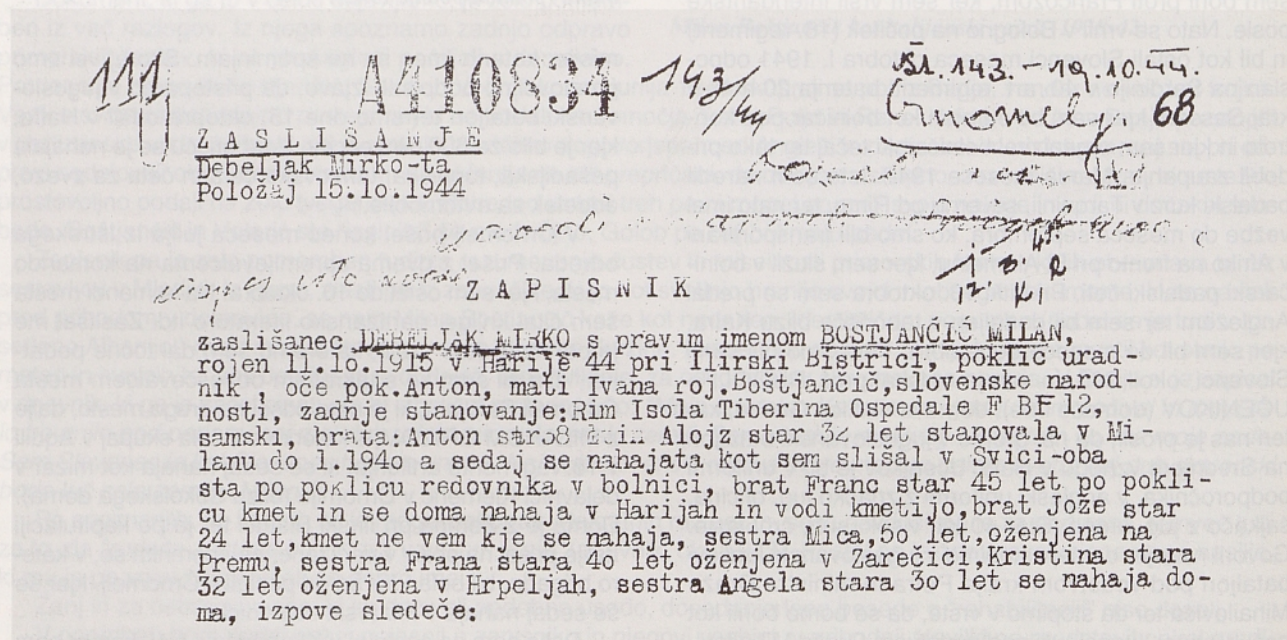
Srečal sem po 1 in pol meseca tudi neko hrvatsko igralsko družbo iz Gorskega Kotarja, v kateri sem spoznal tudi neko deklico, Meri, ki je bila doma s Krka, katera nam je kuhala, ko smo se zadržali na Krku pred vstopom na kopno Istre, in sicer Golob, Volarič⁽⁷⁾ in jaz. Ona

mi je dala sliko iz prijateljstva. Priimka se ne spomnim. Z njo sem se pogovarjal same privatne stvari. Povedala mi je, da gre nato na Glavni štab Hrvatske. Spomnim se, da se piše Marija Peterlin. Ta igralska družina je bila na poti za Metliko in nato nazaj za Hrvatsko.

Pretekli ponedeljek sem se srečal tudi z JELEN ZVONKOM,⁽⁶⁾ pri angleški misiji, radiotelegrafist, se pozna iz Barija, kateremu sem rekel, da sem odrejen na službo pri odseku za zvezo. Tam sem bil v nedeljo, 8. 10., in sicer v Ručetni vasi, kamor me je poslal šef odseka za zvezo, neki poročnik, da si ogledam ameriško radio oddajno in sprejemno postajo, in kjer sem se učil. Šel sem z Radovanom, šefom te radio postaje. Zvečer sva šla v Semič, kamor sva prišla baš na koncu mitinga, kjer sem plesal. Nato šel spat v Ručetno vas. Drugi dan sem sprejel pismo od šefa za zvezo, da se javim v Stari trg v dopolnitveni bataljon VII. korpusa. Odšel na komando mesta, se zadržal v gostilni Jerman, pri Klemenčevih, kjer sem pustil površnik. Do novega ukaza sem moral počakati v Črnomlju, kar mi je sporočil tov. Babič. Drugi dan me peljali v Žagarje, kjer sem videl nemškega kapitana, Čeha, nekega inženirja. Ob 9. uri so me prišli iskat, kjer sem bil nato aretiran in kjer se nahajam še danes.

Na komandi mesta sem imel stike z bivšim obveščevalcem Salčijem, nato s sedanjim obveščevalcem Marjanom, s katerim sva bila enkrat v Podzemlju obiskati nekega njegovega prijatelja ter nato odšla s kolesom na miting v Ručetno vas. S komandantom, poročnikom, sva se dobro razumela, katerega sem tudi slikal, imena ne vem. Dalje sem slikal tudi namestnika komandanta BVP.⁽⁶⁾ Slikal Marijo in Fani ter druge. Aparat sem pustil v odseku za zvezo, kakot tudi ostalo opremo, med drugim tudi radio stanico.⁽¹⁰⁾

V taborišču v Haifi smo se učili razne vojaške stvari. Komandant tega logorja je bil polkovnik Milan Prosen⁽¹¹⁾ iz Trnovega pri Ilirski Bistrici, dalje neki major ter drugi

Začetek zapisnika o zaslišanju Milana Boštjančiča 15. okt. 1944 v Črnomlju (A MNZ, ZA-301-27, I. mapa).

Skupina primorskih prostovoljcev v Kairu spomladi 1943. Od leve proti desni: Ivan Volarič, Milan Boštjančič, Andrej Škerjanc in Ivan Mikuž (slikal Ciril Kobal).

oficirji. Jaz sem bil dodeljen 1. četi, kjer sem bil do februarja meseca 1943. V splošnem smo se učili vojaške stvari ter tudi teorijo. Obiskal nas je tudi Rudolf - Učenikov, ki je vršil samo smotro. O političnem položaju nam niso dosti pripovedovali, o TITU sploh nisem slišal ničesar. Oblečeni smo bili v angleške uniforme, šajkača s plavo belo rdečo kokardo.

Na zboru dne 15. februarja nam je sporočil polkovnik, ki je čital z nekega listka, imena okoli dvanajstih, od katerih se spominjam imen Volarič, Golob, Dugulin, Sever (Jug), Bojan, Andrej in jaz in neki Ludvik, dalje Bevk, Andrej Likon. Ne vem, zakaj so ravno nas izbrali, ter moram poudariti, da nas ni predhodno nikdo obiskal ter bi se mi prostovoljno javili za na pot. Odšli v Kairo v ulico Hokman, kjer smo stanovali pri družini MERLJAKA IVANA iz goriške okolice. On je bil avto-prevoznik za prevoz šolarjev v šole. Pri njem je njegova žena, hčerka Marica in sin Ivan. On se je nahajal v Kairu že 20 let.⁽¹²⁾

Pri Merljaku nas je obiskal Učenikov in šef ISLD major Miller. Učenikov nam je raztolmačil, da smo odrejeni na radiotelegrafski in obveščevalni kurz, za katerega nimamo nobene obveze do ISLD, ter da lahko odstopimo v vsakem trenutku, opozarjal na tajnost, izbrali vsak drugo ime: jaz Benko Milan, Volarič - Potočnik, za ostale se ne spominjam. Omenili so nam, da bomo poslani kot obveščevalci ISLD na slovensko ozemlje kot poznavalci terena.

V vili se je pričel radio kurz, ki ga je posečalo 10 ljudi, na katerem nas je poučeval narednik Alland, a šifre nas je poučeval narednik Dolenc Josip od kraljevske jugosl. vojske.⁽¹³⁾

Po dveh mesecih smo odšli na padalski kurz v mestece nekje ob Sueškem prekopu, na letališče, kjer smo bili 20 dni, kjer sem skakal petkrat.

Odšli nazaj v Kairo končat radio kurz in obveščevalni kurz, na katerem nas je učil Dolenc, poleg šifer.

Po končanju kurza junija meseca 1943 smo odšli Bevk, Alojz Likon in jaz v Rama David v Palestino, kjer smo imeli zvezo z radio stanico, s katero smo imeli zvezo z Barijem ter tudi zvezo z radio stanico Kairo, da smo imeli medsebojno zvezo. Na teh radio stanicah smo se menjavali. Poročali smo samo brzobjavke strokovnega značaja glede zvez. Po enem mesecu smo prišli v Kairo, od koder sem jaz odšel z radio stanico na letališče Tokra, kjer sem bil en mesec in imel dvakrat na dan radio zvezo s Kairom z ISLD.

Iz Tokre sem odšel v Alžir na komando ISLD z nalogo, da se dobim z nekim italijanskim kapetanom, s kate-

rim bi odšel v Italijo. Kapetan je odšel in jaz sem šel oktobra 1943 za njim v Bari.

Med tem časom, ko sem se jaz nahajal v Tokri, se je ISLD preselil v Bari, kjer se je preimenoval v 1 I (U) Section. V Bariju sem bil do 10. novembra, ko me je poklical major Miller, rekoč, da rabijo dobrega radiooperaterja, ki bo šel v Albanijo za 2 meseca, nakar sem se odločil, da grem. Šel sem z angleško misijo, šef kapetan Gleen, ter odšel južno od Valone, kjer smo dobili že drugo angleško misijo. Poročali o letališču Valone, pristanišču, kretanju vojaštva itd.

6. februarja 1944 sem se vrnil v Bari, ker sem dobil zameno. Tam sem dobil stik s prof. Kozakom pri propagandnem odseku in kapetanom Vogelnikom ter prvič spoznal partizansko organizacijo.⁽¹⁴⁾ Vprašal sem majorja Millerja, če lahko pristopim v NOV, nakar mi je odgovoril, da naj še počakam ter da bo javil. Ker nisem dobil odgovora nekaj dni, sem se informiral pri Kozaku, kje se poda izjava za moj vstop v NOV. Sestal sem se tudi z Golobom in Volaričem, ki sta prišla tudi v Bari, ter smo odšli na Glavni urad partizanske misije ter podali naše izjave, da pristopamo v NOV, in so nam dali izkaznice. Izjavili smo uradu, da naj sporočijo misiji ISLD naš pristop v NOV.

Major Miller mi je dal v Bariju nalogo, da grem v okraj Trst za pošiljanje poročil vojaškega značaja, o industriji tudi v Tržiču. Moja točka se je imenovala radio stanica Tomato.

Golob je dobil nalogo, da gre v Pulj, njegova stanica se je imenovala Triglav, Potočnik-Volarič pa je dobil nalogo, da gre na odsek Reko, stanica se je imenovala Soča.

Potovati bomo morali iz Barija v Barletto in na Vis. Tam smo se javili Gl. štabu mornarice v spremstvu kapetana iz urada ISLD iz Barija, ki je govoril s komisarjem Manolo, ki nas je vprašal, če gremo kot angleški vojaki ali kot partizani, nakar smo mi odgovorili, da gremo kot partizani. Kapetan, kateri o tem ni vedel nič, je samo pordečil ter se vrnil v Bari. Od Štaba mornarice smo do-

bili spremno pismo za operativni štab za Hrvatsko Istro in cifro ter kodeks za zvezo z Gl. štabom mornarice ter nova imena:

Benko Milan sem se preimenoval v MIRKO DEBE-LJAK;

Golob se je preimenoval v GRADNIKA: star 27 let, srednje postave, črnih las, črne oči, podolgovat obraz, doma iz Grahovega;

Volarič se je preimenoval v POTOČNIKA: star 33 let, srednje postave, črni lasje, črne oči, malo plešast, doma pri Sv. Luciji.

Iz štaba smo odšli s partizanskim čolnom 3 na Dugi otok v luko, kjer smo se ustavili pri 2. pomorskem obalnem sektorju, kjer smo držali zvezo z Barijem, a je s štabom mornarice nismo mogli dobiti. Zaradi tega smo se zmenili, da nam bo 2. POS poslal druge cifre štaba mornarice, in smo dobili plan za zvezo z 2. POS ter nato odšli na otok Olip ter tam čakali ukaz 2. POS, da gremo na Krk, ker so bile tam male hajke. Čez nekaj dni prišel ukaz ter odšli na KRK v vas Polje ter zabunkali spremo ter živeli v gozdu. Hranili smo se pri Meri v vasi Polje približno en teden. Nato odšli ponoči na obalo severno od Crikvenice ter od tam v okraj Gorski Kotar ter na komando Operativnega štaba Hrvatske Istre nekje blizu Kastva, kjer smo oddali naša pisma. Volariča je poslal nazaj na komando Operat. štaba za Istro. Milan Golob je odšel proti Pulju, a jaz sem se ustavil na komandi buzetškega področja, kjer sem poročal komandantu, da imam dozvolilo, da grem na sektor Trst ter da se buzetško področje nahaja predaleč od Trsta, nakar mi je sporočil komandant, da bo obvestil Gl. štab Slovenije in da mi bo sporočil, kdaj bom lahko odšel na ta sektor. Tam sem bil 15 dni, uredil radio stanico in podatke, katere sem sprejel od komandanta in komisarja buzet. področja, sem poslal v bazo Bari. Zveze z 2. POS nisem mogel dobiti. Dobil sem pa zvezo s točko Sočo, t.j. Volaričem, a z Milanom nisem mogel dobiti zveze. Vse sprejete in oddane brzojavke imam spisane v zvezku. Te brzojavke sem prepisal in jih izročil komisarju. Soča mi je predala brzojavko, v kateri sporoča Operativni štab za Hrvatsko Istro, da se moram premestiti v Brkine. Dali prepustnico in spremno pismo (buzetsko področje) ter prišel v Istrski odred v Brkine. Tam sem javil svoje delovanje in nalogo ter dejal, da čakam njihove odredbe. Čakal 15 dni ter dobili brzojavko, da naj pridem na komando mesta v Črnomelj. Sem prišel član Obvešč. oddelka Gl. štaba, ki mi je po zaslišanju sporočil, da naj počakam do nadaljnega.

Vse moje gornje izjave so resnične ter sem jih podal brez vsakega pritiska.

Zasliševalec:

Zaslišanec:

Milan Boštjančič (l.r.)

OPOMBE:

¹⁾ Dokument hranijo v Arhivu Ministrstva za notranje zadeve v Ljubljani, ZA-301-27, Okrožje Bela krajina - Okraj, I. mapa, 68-71 (pri Ljubi Dornik Šubelj je tiskarski škrat spremenil oznako). Gre za original, ki pa je deloma težko berljiv, natipkan na štirih listih. Lastnoročno je podpisan le zaslišanec

Milan Boštjančič, medtem ko zasliševalec ni ne naveden ne podpisan. Na vrhu prve strani so z roko pripisane še oznake: "Črnomelj", "št. 143 - 19.10.44", "Odšel na XI. K", "navedi v glavnih obrisih življenjepisa, isto zveze", "12.3.45 K, R". Kasnejše oštevilčenje pred preslikavanjem arhiva sega od A410834 do A410837. Zaradi lažjega branja sem popravil tipkarske in nekaj pravopisnih napak, dodal nekaj ločil, tu pa tam kak glagol.

²⁾ Med obiskom v Harijah 12. maja 1997 sta mi nečak Rudi Boštjančič in nečakinja Alojzija Boštjančič, por. Logar prijazno posredovala več podatkov in posodila dokumente ter fotografije iz stričeve zapuščine. Njun oče Franc je bil med vojno partizan, srčnemu obolenju pa je podlegel leta 1946. V zapisniku navedeni biografski in družinski podatki so v bistvu točni. Anton in Ivana Boštjančič sta imela pravzaprav 15 otrok, ki so se rodili v letih 1896-1920, vendar jih je šest umrlo v prvih dneh ali letih življenja. Tudi ostali "Lukičevi" so že vsi med rajnimi. Milan, uradno Maksimilijan (italijansko: Massimiliano Bostiancic), je bil predzadnji.

Ospedale FBF (Fate bene fratelli): gre za bolnišnico reda usmiljenih bratov ali sv. Janeza od Boga. Anton in Alojz Boštjančič sta bila redovna brata, ne duhovnika, in menda ni sta bila v Švici. Medtem ko je Anton kasneje zapustil red in se vrnil v Slovenijo, je Lojze delal kot lekarnar med drugim v Vatikanu in 29 let v Nazaretu, umrl pa je 4. okt. 1991 v Milanu, kjer je pokopan.

³⁾ O Rudolfovem zbiranju primorskih fantov in o življenju v taboriščih je veliko podatkov v sestavkih niza o primorskih padalcih v Mladiki v letniku 1995.

Zapisnik tu iz Haife leta 1942 preskoči kar v Črnomelj leta 1944. Zasliševalca zanimajo vsi Boštjančičevi stiki, kot kaže, tudi fotografije, ki jih je imel. H kronološkemu pripovedovanju se zapisnik vrne kasneje (gl. opombo 10!).

⁴⁾ Vrbič je bil član Obveščevalnega oddelka Glavnega štaba Slovenije (Dornik Šubelj, 131).

⁵⁾ Alojz Sivec, tudi iz Rudolfove skupine primorskih padalcev. V Slovenijo so ga spustili že v noči od 18. na 19. julij 1943. Od 23. oktobra 1945 ni sledu po njem (glej prejšnjo Mladiko, članek Cirila Kobala, str. 57!).

⁶⁾ V resnici se je pisal Allen Zabljudovsky. Napaka se še enkrat ponovi.

⁷⁾ O Milanu Golobu in Ivanu Volariču je kasneje v zapisniku še več podatkov. O njiju je pisal v prejšnji Mladiki Ciril Kobal (str. 57).

⁸⁾ Tudi zanj glej Kobalov članek!

⁹⁾ BVP je Belokranjsko vojno področje.

¹⁰⁾ Tu se zapisnik vrača v Haifo in dalje na doživetja do prihoda v Slovenijo.

¹¹⁾ Milan Prosen, rojen 21. sept. 1902 v Trnovem, je bil generalštabni podpolkovnik, leta 1941 jugoslovanski vojaški ataše v Ankari, nato pri kraljevi jugoslovanski vojski v Egiptu. Že med vojno se je preselil v London, kjer je bil med drugim do njene smrti pribočnik jugoslovanske kraljice Marije. Glej Primorski slovenski biografski leksikon, III., str. 114-115!

¹²⁾ Za vsa ta imena, ki so pomešana z ilegalnimi imeni (napačno sta na izvorniku zapisani Dugolin in Merlak), glej Kobalov članek, prejšnje sestavke tega niza v letniku 1995 in pa knjigo Jožeta Vidica Angleški obveščevalci - vohuni ali junaki (Ljubljana 1989)!

¹³⁾ Tudi Josip Dolenc (rojen 15. apr. 1910 na Opčinah pri Trstu, izginil v Ljubljani dec. 1945) je šele kot vojni ujetnik stopil v jugoslovansko vojsko. O njegovi usodi glej zlasti Mladiko 1995, str. 40-41, 137-140 in 169-174!

¹⁴⁾ O podobnih stikih z obema je pisal Josip Dolenc (gl. Mladika 1995, str. 171!).

Luštrek in luštrakajca

Bruna Pertot

Luštrek je osebnost, topla prisotnost. Pa ne da bi se človek ob njem opekel kakor na primer s koprivo. Luštrekova toplota je nenapadalna, tiha, nevidna. Morda ima moč pospešiti tok krvi in ogreti srce. Morda Sicer pa bi bilo treba o tem vprašati kaj več mogočno in bistro sveto Hildegardo iz Bingna, ki je celo življenje brskala po skrivnostih kozmosa in božjih načrtov ter razbirala tajne zelišč in jih nazadnje razdelila med take, ki sproščajo hlad in tiste, ki izžarevajo toploto.

Je pa ta temperamentna svetnica, ki ji je Vsevednost odmerila dober del XII. stoletja, imela vse od nežnih let pa tja do zadnje ure raznovrstna videnja o človeku, kozmosu, o naravi zemlje in večnosti.

Vidim jo opatinjo benedektinko v tistem njenem bogatem samostanskem vrtu med ostrožniki in rmani, melisami in pelini, med luštreki in rožmarini.

“Kaj pa tale, prečastita mati?” se približam mogočni rastlini, ki se je z okroglim votlim stebлом in globoko izrezljanimi listi povzpela v višino dveh metrov in sili v cvetenje in je pravkar razpela svoje prve belorumene dežničke, socvetja, prav kakor se spodobi za vse kobulnice sveta, “umbrelliferae”.

Pogledam jo od blizu blizu in dežnički so sestavljeni iz množice neznatnih umetniško oblikovanih cvetkov. Opatinja pa zajame cvetočo glavico med sredinec in prstane, ne da bi jo utrgala in da ji leži v dlani.

“Levisticum officinale,” ga ljubeče zaziba sem in tja. “Spada med topla bitja. Nisi brala v Kapitularjih? Moj ljubljenec je,” se nasmehne prizanesljivo in se razblini v meglici svetih in zelenih vonjav. Da, da. Očem svetnikov je dano videti marsikaj, kar ostaja zastrto navadnim očem.

Vsekakor si ga pod vplivom svete benedektinke vselej predstavljam s svetlobnim sijem krog nazobčanih listov in stebel. Luštrek namreč. Sugestija. Česa ne zmore, če ji daš, da te nosi!

Sicer pa je morala ta dišavica za gotovo krasiti tudi že rimske vrtove, če sta jo naravoslovca Plinij in Columella povelečevala v svojih delih.

Kobulnice so od vedno vzbujale zanimanje in radovednost, kakor vse svojevrstne in številne rodbine, polne sicer nevidnih soglasij in nasprotij, s tistimi svojimi na moč podobnimi družinskimi člani, s tistimi skupnimi zunanjimi potezami, a s tako raznoliko in prav nič slično dušo, ki jih uvršča med dobre in zle, užitne in strupene, a morda vse enako potrebne, ker nič ni v naravi odvečno. Tako so se znašli v tej skupnosti sladko dehteči janež, povelečevana angelika in domači koromač, nepogrešljiva peteršilj in korenček ter zelena, kakor tudi smrtonosna trobelika ter drugi preštevilni člani, ki se večkrat zdijo samo statisti v tej zeleni predstavi, pa morda niso.

Kaj lahko je pasti pri izpitu, ko gre za kobulnice. Kaj lahko poroma v lonec ena namesto druge, če smo si zelišča nabirali sami, če smo raztreseni, premalo poučeni, premalo pozorni. Čudovito, če smo namesto zelene sesekljali v krompirjevo juho vejico luštreka, polnega smol, rudnin, kislin, čreslovin, gumija, sladkorjev, vitaminov in klorofila. O, bo okusna, da nikoli tako.

Če pa nas v zadnjem trenutku prešine luciferski dvom, kaj se je pravzaprav skuhalo v našem loncu, če smo bili tako nespametni, da smo na vrt zasadili preobedno, ker nas je omamilo njeno prelepo temno vijolično cvetje, ali če se nam je na vrt od neznano kje priklatala trobelika, potem pa kosilo v smeti in to brez oklevanja in jeze.

Sokrat je moral zaradi trobelike v prezgodnjo smrt. Pa ne ker bi bil neveden: politični nasprotniki so ga prisilili, da jo zaužije. To strašilo je na moč podobno peteršilju. Pobrskam po straneh trobelike ("cicutae") in me spreletava ledeno: njen strup deluje predvsem na možgane, povzroča ohromelost, škripanje z zobmi, nezavest, onostranstvo.

Še bolj halucinanten je učinek preobjede, ki ni kobilnica, a njeni listi spominjajo na luštrekove: siloviti krči, slinjenje brez konca in kraja, mrtvoud, odhod! "Uuu," stisnem ustnice in oči, jezna, da sem to prebrala. Zelo dobro je poznal te stvari srednji vek in pred njim antični svet.

Potolažim se šele, ko preberem, da je zastrupitev možna le pri popolnoma neukem in neprevidnem človeku, pri popolnem nepoznavalcu, tepcu. In kot taka sem že naslednjega dne stala pred priletno, zajetno Bohinjko, ki mi je leto prej nasula v pest nekaj luštrekovega semena.

"Nee," je razpela roke in se zasmejala, vzela med palec in kazalec krpico listka ter mi ga ožetega pomolila pod nos.

"Samo povonjajte luštrek, samo povonjajte ga! Ni mogoče ga ne prepoznati."

"Pa res," sem se nasmejala še sama.

"Aromatičen je, kar se da. Spominja na zeleno."

"Je kot bi primerjala zlato in srebro." "Pa čudno, da ga prej niste poznali," je odbirala veje in vejice.

"Trobelika, preobjeda, strupene rastline sploh, te zaudarjajo, imajo zoprno, odbijajoč vonj."

Spomin na šmarnico, na ciklamo in narcizo, ki so z vsemi svojimi strupi tako opojno dišeče.

"Pa res!" se spogledava. Pa res. No, da. Saj so prav vse koristne. Homeopatija zdravi s strupi... Hm. S strupi! No, da, tudi s strupi.

Pa je vseeno boljši luštrek. Škoda, da je pri nas skoraj povsem nepoznan. Morda zato, ker ljubi rosna jutra in hlad gorskih noči ter ga pri nas tlačita vročina in depresija. A le včasih, drugače se prav dobro drži.

Marsikdo ga sicer uživa, ne da bi vedel, ker ga je skuhal v obliki industrijsko izdelane kocke.

Nadvse radi ga pa gojijo Avstrijci, Nemci in Francozi; je pogost častni gost tudi slovenskih vrtov. Poda se v vsakem kotičku, le da ima dovolj zemlje in sonca za svoje obilno telo: nič ne vpraša, le daje, daje, daje, včasih celih štirinajst do petnajst let. Vsako jesen porumeni, listi in stebela odpadejo. Luštrek se skriva, se povrne v mater zemljo in utihne, le korenina budno prisluškuje, kdaj bo nastopila nova pomlad.

In ko se bo to zgodilo, bo zbral vse svoje sile in poiskal v grudi snovi, ki mu pritičejo in so mu potrebne za njemu lastno, tako značilno dišavo, ki se poda k vsemu, samo slaščicam ne.

In morda je med vsemi dobrotami še najbolj nenavadna in privlačna cerkniška "luštrakajca": privlačna in slastna: štručka, rumeno zapečena, v katero smo zamešili ocvirke in sesekljan luštrek, ki vzbuja tek in pogajanja kolo presnove, luštrek, ki je prav luštrek, tak, ki naredi, da so zeliščni strupi samo še pravljica in spomin na čas, ki ga ni več.

Vladimir Kos

Tako kot zlata rosa težka pesem

*Ne vem, zakaj,
a ta polja zelena
spominjajo me Svetega Duha.*

*Narava božja, vem, samo je ena,
a treh Oseb,
ki vsaka vse ima,
kar dela Bitje pravega Boga.*

Ob polju v potok segajo nebesa.

*Tako polja spominjajo me
Njega:
z Očetom, s Sinom
jim podarja bit,*

*da v zraku pesem ptičkov se razlega,
s pelodom obložen
se z rožnih nitk odpravlja veter
v svod, od ros umit.*

*Nekje prav daleč
gozd
od žag odmeva.*

*Z Očetom, s Sinom
Sveti Duh ustvarja,
izhaja
iz Ljubezni.*

Vekomaj.

*Ljubezen je.
Kar dobro je, ožarja.
Ljubeče odgovarja na "Zakaj?"*

Prav blizu tovarnjak si dih ogreva.

*Na bilkah rosa tihoma ugasne.
Ko veter mimo gre,
polja drhte.*

*A ptičkov pesmi zmeraj bolj so glasne,
kako igraje k nebesu lete!
O, ko bi mogel z njimi
čez polje leteti!*

Duh na krilih s tkiv telesa...

V spominsko knjigo

(V japonskem tanka-slogu, a s spremenjenim vrstičnim redom: 7, 7, 5, 7 in 5 zlogov.)

*Kako naj Vas pozabim,
škrlatnih barv dragulje,
v Slovencev kroni?
Nihče od Vas ni klonil
pred zmago v Peklu.*

Društvo slovenskih izobražencev v aprilu

Po velikonočnih praznikih je spet redno stekla dejavnost Društva slovenskih izobražencev. V ponedeljek, 7. aprila, je bila kot vsako leto podeljena nagrada Vstajenje slovenskemu ustvarjalcu iz zamejstva oziroma zdomstva. Letos so to nagrado podelili pesniku dr. Stanku Janežiču, ki zdaj živi v Mariboru, a je najlepša leta svojega življenja preživel prav na Primorskem. Tu je deloval prva povojna leta, sodeloval je pri ustanovitvi Mladike, pri Društvu slovenskih izobražencev in drugod. Bil je tudi med ustanovitelji litararne nagrade Vstajenje, zato je prav, da jo je letos prejel prav on. Pri večeru, na katerem so mu podelili denarno nagrado Zadržne kraške banke, sta sodelovala časnikar Družine Jože Zadavec in igralka Matejka Peterlin. V ponedeljek, 14. aprila, je društvo imelo v gosteh poslanca v italijanskem parlamentu Luciana Caverija, ki je na dobro obiskanem večeru govoril o ustavnih spremembah v Italiji in o narodnostnih manjšinah. Naslednji ponedeljek, 21. aprila, je o človeku prihodnosti govoril teolog dr. Drago Ocvirk. Zadnji večer v aprilu pa so v Društvu slovenskih izobražencev posvetili tržaškemu pisatelju Milanu Lipovcu, ki je prav tiste dni slavil svoj 85. rojstni dan. O njem je spregovorila prof. Marija Cenda Klinc, s čestitkami pa so ga počastili še slovenski konzul v Trstu prof. Tomaž Pavšič in predsednik goriške Mohorjeve družbe dr. Oskar Simčič.

Časnikar Družine Jože Zadavec, Janežičev bližnji rojak, je na podelitvi nagrade Vstajenje spregovoril o nagrajencu in njegovem delu.

UMRL IGRALEC LOJZE ROZMAN

V velikem avditoriju SNG Drame v Ljubljani je bila 8. maja žalna slovesnost ob smrti gledališkega in filmskega igralca Lojzeta Rozmana. Rodil se je 2. junija 1930 v Celju in se zgodaj uveljavil kot izrazita in samo-svoja odrska osebnost. Gledališču sta zapisana tudi žena Duša Počkaj in sin Matija.

UMRL KIPAR MILAN VOJSK

V Canberri je v 75. letu umrl kipar Milan Vojsk. Prva povojna leta je bil vodilni ustvarjalec v Mariboru, nakar se je izselil v Avstralijo, kjer se je lepo uveljavil.

TRANSALPINA

Pri knjigarni-založbi Italo Svevo v Trstu je na skoraj 400 straneh velikega formata z 260 slikami v italijanščini izšla študija o bohinjski železnici, ki ji je avtor Paolo Petronio dal naslov Transalpina. Opisal jo je tehnično in zgodovinsko, pri tem pa tehno upošteval tudi slovensko stvarnost, ki mu je zelo blizu (njegova žena je tržaška filologinja prof. Fedora Ferluga).

KARMELE V MIRNI PEČI

Ljubljanski nadškof dr. Rode je 1. maja blagoslovil karmel Marije Kraljice angelov v Mirni Peči. Nastal je na posestvu, ki ga je v oporoki zapustila karmeličankam Angela Makše. Samostan karmeličank je v Sloveniji še v Sori.

UMRLA NORA BELOFF

Umrila je znana angleška časnikarka Nora Beloff (1919-97). V slovenščini je leta 1990 izšla v prevodu njena politična študija Zapravljena dediščina Josipa Broza Tita. Izdala pa je več knjig. Študirala je v Oxfordu, med vojno delala na britanskem zunanem ministrstvu, nato je bila dopisnica Reuterja, Economistu in Observerju (27 let). Kot dopisnico so jo leta 1984 tudi izgnali iz Jugoslavije.

TEH NAŠIH PETDESET LET

V Gorici je bil 14. marca 49. občni zbor Slovenskega planinskega društva Gorica. Ob zlatem jubileju delovanja so izdelali spominsko značko in izdali zbornik na skoraj 170 straneh Teh naših petdeset let. Uredil ga je Vlado Klemše.

Dr. Stanko Janežič.

ŠKOFOV VIKAR FRANC VONČINA KANONIK

Tržaški škofov vikar za Slovence msgr. Franc Vončina je postal redni član stolnega kapitlja pri Sv. Justu. Pred njim sta bila po vojni na tem mestu Ivan Kramarič (od leta 1948 do smrti 1958) in prejšnji škofov vikar dr. Lojze Škerl (od 1958 do smrti). Med častnimi kanoniki pa je bilo več Slovencev, trenutno je to msgr. Marijan Živic.

SPOMIN NA VERO LESTAN

Že pred božičem je v Mirnu izšla knjižica lazarista Antona Pusta Vera Lestan - njene pesmi, njena doba, njena smrt. Ob življenjepisu dekleta, ki so ga partizani odvedli 14. novembra 1943, je objavljenih nekaj nedavno odkritih pesmi, ob popisu vojnih dogodkov na tistem območju pa je tudi seznam vseh 110 vojnih in revolucionarnih žrtev župnije Miren.

27. Pesem mladih

V Kulturnem domu v Trstu je bila 16. marca otroška in mladinska pevka revija Zveze cerkvenih pevskih zborov Pesem mladih. Na 27. izvedbi je nastopilo 13 skupin. Ob koncu so skupno zapeli skladbo Saše Martelanca Zemlja draga, košček domovine ob spremljavi ansambla Synthesis 4. Priložnostni govor je imel časnikar Marko Tavčar.

Ivo Petkovšek v Peterlinovi dvorani

V ponedeljek, 21. aprila, so v Peterlinovi dvorani odprli slikarsko razstavo Iva Petkovška. Predstavil ga je časnikar Jurij Paljk.

Slikar Ivo Petkovšek (levo) in časnikar Jurij Paljk (desno) na otvoritvi razstave.

Otroški zbor Vesela pomlad med nastopom na prazniku družine v Finžgarjevem domu na Opčinah.

ALBUM

Občina Devin-Nabrežina je izdala lepo knjigo, ki ni v prodaji, Album. Cartoline d'epoca. Stare razglednice. Objavljene so stare razglednice iz krajev v občini iz osebnih zbirk Uga Bastianija, Adriana Princivala in Igorja Tute. Spremnno besedo je napisala odbornica za kulturo prof. Vera Tuta Ban.

MUŠIČ V FRANKFURTU IN LJUBLJANI

V Frankfurtu so 23. aprila odprli retrospektivo slovenskega slikarja Zorana Mušiča. Do 29. junija je na ogled 130 olj in več kot 30 skic iz Dachaua. Na ogled so tudi nekatera nova dela.

V ljubljanski Moderni galeriji pa so 25. aprila odprli razstavi Mušičevih del iz zbirk Moderne galerije in iz zbirke zbirateljice Sonje Štangelj. Izšla sta dva kataloga.

Dom sv. Jožefa

Pri božjepotni cerkvi sv. Jožefa nad Celjem so 19. marca blagoslovili Dom sv. Jožefa. Nanovo so pozidali nekdanjo redovno hišo lazaristov, ki so jo oblasti vrnile lastnikom leta 1993, na voljo pa bo za duhovne in prosvetne dejavnosti. Hišni predstojnik je Jože Planinšek. Na slovesnosti je bil ob najvišjih slovenskih cerkvenih predstavnikih tudi generalni predstojnik lazaristov Robert Maloney, saj pomenijo lazaristi v Celju, kamor jih je povabil pred 145 leti škof Slomšek, začetek štirih provinc Misijske družbe v Srednji Evropi.

NEDOREČENEMU

V Katoliški knjigarni v Gorici so 21. marca predstavili novo pesniško zbirko Jurija Paljka Nedorečenemu. Izdala jo je Goriška Mohorjeva družba, opremil pa arh. David Faganel. Paljk, ki je časnikar pri Novem glasu in esejist, je že izdal zbirki Soba 150 (1986) in Nemir (1994).

PETERKI KRISTALNI GLOBUS

Mladi športnik Primož Peterka je ponese slovensko ime v svet s skupno zmago v tekmovanju za svetovni pokal v smučarskih skokih. Kot prvi Slovenec je osvojil veliki kristalni globus. Zadnja tekma je bila 23. marca v Planici.

VRILI MOŽ, KI NI ŽIVEL ZA SEBE

V Slovenski hiši v Buenos Airesu je Slovenska kulturna akcija 1. marca predstavila svoje 162. izdanje, knjigo o svojem nekdanjem predsedniku in pobudniku, lazaristu in misijonskem delavcu Ladu Lenčku. Z naslovom Ladislav Lenček - vrli mož, ki ni živel za sebe, jo je uredil Lojze Rezelj. Tiskala in vezala jo je tamkajšnja Baragova založba.

UMRL IGRALEC MARIJAN SRIENC

V bolnišnici v Šentvidu ob Glini je 20. marca v 48. letu starosti podlegel bolezni prvi koroško slovenski filmski igralec Marijan Srienc. Nastopal je v nemških televizijskih nanizankah in več filmih. Zadnja leta se je posvetil lajšanju človeške bede v Bosni-Hercegovini. Pokopali so ga na Rebrici.

Pisatelj Milan Lipovec 85-letnik

V ponedeljek, 28. aprila, so v Peterlinovi dvorani počastili 85. rojstni dan pisatelja Milana Lipovca. V kratki fotokroniki objavljamo posnetke s tega pristrčnega srečanja. Pisatelju so med drugimi čestitali tudi Boris Pahor in Alojz Rebula (zgoraj) ter slovenski konzul v Trstu prof. Tomaž Pavšič (spodaj).

Umrli igralec Frido Beznik

Po težki bolezni je 17. januarja umrl v Villi Madero v Argentini znani kulturni delavec, igralec in režiser Frido Beznik. Njegova življenjska pot je bila težka, a zelo ustvarjalna. Rodil se je 20. oktobra 1941 v Beljaku. Očeta, ki se je pisal Mörth, je kmalu izgubil, prav tako tudi mater. Zanj je skrbela sorodnica Cilka Beznik, zato je po njej prevzel umetniško ime, s katerim je bil znan v javnosti. Za oblasti pa se je pisal Godec, saj so ga iz taborišč mogli spraviti kot siroto v Argentino le z zvijačo. Z gledališčem se je srečal kot otrok, nato je v argentinskem okolju ustanovil amatersko skupino. V slovensko okolje ga je pritegnil Niko Jeločnik. Uveljavil se je kot igralec, režiser, pisatelj otroških iger, pripravljajl je velike proslave in delal pri gledališkem odseku Slovenske kulturne akcije, gledališki skupini doma v San Justu, Zedinjeni Sloveniji, Slovenskem gledališču in srednješolskem tečaju.

DELEGAT JOŽE ŠKERBEC - PRELAT

Glavni urednik revije Duhovno življenje in delegat za dušno pastirstvo med Slovenci v Argentini Jože Škerbec je postal prelat. Te cerkvene časti sta bila pred njim deležna že rajna delegata Anton Orehar in Alojzij Starc.

KONFERENCA SSK ZA ARGENTINO

V Buenos Airesu so 27. decembra ustanovili Konferenco za Argentino Svetovnega slovenskega kongresa. Že na ustanovnem zboru SSK je bilo v Ljubljani leta 1991 deset delegatov poveljne in pet delegatov predvojne emigracije, niso pa osnovali stalnega povezovalnega telesa.

NOVA KNJIGA O ŠTANDREŽU

Prosvetno društvo Štandrež je izdalo novo zgodovinsko delo, ki ga je svojemu kraju posvetil njen predsednik in predsednik Zveze slovenske katoliške prosvete dr. Damjan Paulin. Gre za bogato ilustrirano in dokumentirano knjigo Štandrež samostojna občina 1866-1927.

Šola Albin Bubnič v Miljah

Na proslavi ob poimenovanju šole so nastopili tudi otroci iz otroškega vrta.

V Miljah so 10. maja poimenovali slovensko osnovno šolo po učitelju, častnikarju Primorskega dnevnika in raziskovalcu grozot v taborišču Rižarna v Trstu Albinu Bubniču (1915-78). Med lepo kulturno prireditvijo, ki je povezala vse Slovence miljske občine, je njegov brat odkril ploščo z novim uradnim imenom šole. Pripravili so še razstavo in izdali spominsko brošuro.

Posnetek plošče z uradnim nazivom šole.

SKOZI VASI DO LJUDI

Pri Škedenjskem etnografskem muzeju, ki ga je ustanovil in mu je še vedno gibal, je dušni pastir za tamkajšnje Slovence Dušan Jakomin izdal novo knjigo. Posvetil jo je svojemu rojstnemu kraju in ji dal naslov Skozi vasi do ljudi. Sv. Anton pri Kopru.

40 LET CELOVŠKE GIMNAZIJE

V Domu glasbe v Celovcu je bila 10. maja slavnostna akademija ob 40-letnici državne gimnazije za Slovence, torej enega najpomembnejših opornikov slovenskega obstoja na Koroškem. Iz nje je prišlo že 1.284 maturantk in maturantov. Letos ima 459 dijakov in 50-glavni profesorski zbor, ki ga vodi ravnatelj Reginald Vospernik. Od leta 1975 ima lastno sodobno poslopje, ki so ga leta 1995 dogradili in v katerem je od leta 1990 tudi Dvojezična trgovska akademija. Ob jubileju je izšel 250 strani debel zbornik.

Manjšine v Trstu in na Koroškem

Na vabilo Slovenske skupnosti je Federalistična unija evropskih narodnostnih skupnosti (FUENS) v sodelovanju z Društvom Skupnost priredila 6. maja na Opčinah pri Trstu mednarodni seminar Zastopanstvo narodnostnih manjšin v izvoljenih telesih. To vprašanje so z različnih vidikov osvetlili prof. Theo Öhlinger z dunajske univerze, prof. Stefano Ceccanti s tržaške univerze in načelnik Urada za narodnosti pri slovenski vladi Peter Winkler. O volilni zakonodaji za deželni svet Furlanije-Juljske krajine v tej luči pa so za okroglo mizo, ki jo je vodil predsednik FUENS Romedi Arquint iz Švice, razpravljali deželni tajnik SSK Martin Breclj, podpredsednik deželnega sveta in zastopnik Demokratične stranke levice Miloš Budin ter deželni svetovalci Roberto Antonaz (Stranka komunistične prenove), Sergio Cecotti (Severna liga) in Ferruccio Saro (Naprej, Italija).

FUENS je imel v naslednjih dneh v sodelovanju z Narodnim svetom koroških Slovencev svoj 42. kongres v Porečah na Koroškem. Med drugim je odobril Deklaracijo o participaciji manjšin v javnem življenju, ki zahteva zajamčeno zastopstvo manjšin.

UMRL ŠOLNIK STANKO SKRINJAR

Po daljši bolezni je 9. maja umrl v Trstu javni delavec Stanko Skrinjar. Rodil se je 27. novembra 1918 v Lonjerju, pod fašizmom pa so železničarsko družino selili po Italiji. Študiral je v Milanu, nakar je stopil v koprsko semenišče, vendar je kmalu izstopil zaradi spora s predstojniki. V tržaškem predmestju Rovte je sodeloval pri ilegalnem slovenskem pouku, po vojni pa je kot učitelj služboval tako na Goriškem kot na Tržaškem, nazadnje kot didaktični ravnatelj. Upokojili so ga leta 1984. Ves čas je skrbel tudi za prosvetno delo. Več let je kot voditelj sodeloval v tržaški skavtski organizaciji. Kot član Slovenske demokratske zveze in nato Slovenske skupnosti je večkrat kandidiral in bil član strankinih organov. Leta 1986 je na V. deželnem kongresu prejel odličje SSK. Največ svojih moči pa je posvečal šolski problematiki, zlasti na sindikalnem področju, saj je bil med pobudniki Sindikalnega strokovnega združenja slovenskih šolnikov za Svobodno tržaško ozemlje in se nato zavzemal za združevanje moči. Tako se je ta organizacija istega leta združila s Slogo v Sindikat slovenskih šolnikov, ta pa leta 1956 še z dvema združenjema v današnji Sindikat slovenske šole, katerega tajnik je bil v letih 1981-85.

UMRL DR. MIŠO JEZERNIK

V Celju so 12. maja pokopali psihologa in sociologa dr. Miša Jezernika. Na študijskih dnevih Draga 96 je predaval na temo Multikulturalnost ali interkulturalnost. Rodil se je 17. decembra 1923 v Celju, študiral v Sloveniji in ZDA, kot sociolog pa predaval tako v Ljubljani kot na tujem. Zlasti je preučeval industrijsko psihologijo, populacijsko politiko in sredstva množičnega obveščanja.

EVROPSKI DAN JEZIKOV, MLADINSKA SREČANJA, BROŠURA O SLOVENCIH

Na pobudo Evropskega urada za manj razširjene jezike je bil 12. aprila v vseh državah članicah Evropske zveze Evropski dan jezikov. Vanj so se vključili tudi dijaki slovenskih srednjih šol in učenci petih razredov osnovnih šol iz Trsta, Gorice in Špetra, ki so se zbrali na Dan Evrošole v Gorici. To je bil spomin na lansko lepo medmanjšinsko prireditev. Dijaki goriške srednje šole Ivan Trinko pa so se v tistem času udeležili tudi prave Evrošole, ki je bila letos med Nemci na Danskem. Naj ob tem omenimo še jubilejno 25. dijaško obmejno srečanje Primorske, ki je 11. aprila pritegnilo 600 slovenskih dijakov z obeh strani meje v Sežano.

Vodja informativne pisarne Urada za manj razširjene jezike v Bruslju je trenutno tržaška Slovenka, časnikarka dr. Ivana Suhadolc (faks: +32.2.2181974).

Urad je v svoji zbirki Evropski jeziki kot 4. zvezek s finančnim prispevkom Evropske komisije in Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu pri slovenski vladi izdal ilustrirano in pregledno brošuro tržaškega časnikarja in svojega podpredsednika Bojana Brezigarja Med Alpami in Jadranom - Slovenci v Evropski uniji. Izšla je v slovenski, italijanski, nemški, angleški in francoski izdaji, predstavlja pa Slovence v Italiji in Avstriji.

UMRL SLIKAR LAKOVIČ

Sredi marca je umrl v Ljubljani akademski slikar Vladimir Lakovič. Rodil se je 10. januarja 1921 v Doberdobi. V svojih delih je večkrat podživeljal grozote druge svetovne vojne, zlasti v taboriščih. Zadnja leta se je rad vračal v rodni kraj in v njem razstavljal.

Okrogla miza o zastopanstvu narodnih manjšin v dvorani Finžgarjevega doma na Opčinah.

UMRL DUHOVNIK IN KULTURNIK IVAN MATKO

Po dolgi bolezni je 16. marca umrl dolgoletni župnik v Selah in zaslužni kulturni delavec na Koroškem salezijanec Ivan Matko. Rodil se je 2. maja 1910 pri Beltincih v Prekmurju, leta 1938 je bil posvečen v duhovnika, še pred tem pa se je posvetil vzgojnemu delu. V letih 1945-50 je kot begunec delal med slovenskimi begunci po taboriščih v Avstriji, od leta 1950 do upokojitve leta 1986 pa je bil prej kaplan, potem pa župnik v Selah. V tem času je zrasla nova župnijska cerkev, režiral je kakih sto gledaliških predstav, ustanovil športno društvo DSG Sele in vedno zbiral mlade in odrasle.

DNEVNIK MSGR. FRANCA GABROVŠKA

Prof. Janez Arnež je za zbirko Studia Slovenica (Ljubljana-Washington), ki jo vodi skupno s knjižnico in arhivom v Šentvidu pri Ljubljani, uredil knjigo Gabrovškov dnevnik. Gre za dnevnik o drugi svetovni vojni in času po njej. Pisal ga je duhovnik in politik msgr. Franc Gabrovšek, ki se je rodil leta 1890 v Rovtiah, umrl pa je 19. julija 1951 kot župnik takratne slovenske župnije sv. Janeza Evangelista v Milwaukeeju v ZDA. Njegov brat Andrej (Rovte 1891 - Boljunec 1955) pa je dolgo služboval na Tržaškem: kot kaplan v Rojanu (1924-41), po internaciji v Bergamu krajši čas v Divači in Dolini, končno kot župnik v Boljuncu (1949-55).

Franc Gabrovšek je bil nedvomno zanimiva osebnost, saj je bil med drugimi tajnik Slovenske ljudske stranke, ravnatelj Zadrुžne zveze v Ljubljani, državni poslanec, od okupacije dalje pa zastopnik SLS in jugoslovanske begunske vlade v tujini, predvsem v ZDA, kjer se je potem ustavil in se vrnil v dušno pastirstvo.

ARRH. BORIS PODRECCA

Švicarski arhitekt z Dunaja Walter Zschokke je izdal pri založbi Birkhäuser (Basel-Boston-Berlin)

obsežno monografijo o arhitektu Borisu Podrecci. Podrecca se je rodil leta 1940 v Beogradu, odraščal je med Slovenci v Trstu, živi v glavnem na Dunaju, kjer ima atelje, predava pa v Stuttgartu.

Temna leta Benečije

Med predstavitvijo publikacije na županstvu v Špetru: (od leve) župan Marinig, župnik Zuanella, senator Bratina, msgr. Moretti in prof. Qualizza.

Tako bi lahko prevedli naslov izredno pomembne knjige *Gli anni bui della Slavia. Attività delle organizzazioni segrete nel Friuli orientale*, ki jo je izdala založniška zadruga Dom iz Čedadada. Avtor se je podpisal kot Naz, gradivo o protislovenskem ustrahovanju polvojaških organizacij v povojnih letih v videmski pokrajini pa je v nadaljevanjih že objavljaval v štirinajstdnevniku Dom.

Knjigo so predstavili 2. maja na županstvu v Špetru. Po pozdravih predsednika zadruga župnika Boža Zuanelle in župana Firmina Mariniga so spregovorili senator Darko Bratina, ki je nadomestil službeno odsotno podtajnico na zunanjem ministrstvu sen. Patrizio Toio, deželni odbornik Isidoro Gottardo, nekdanji kurat partizanov skupine Osoppo msgr. Aldo Moretti in odgovorni urednik Doma ter ravnatelj Višje teološke šole v Vidmu prof. Marino Qualizza.

PILONOVA DELA

Po lanski stoletnici rojstva slikarja Vena Piloni se nadaljujejo prikazi njegove ustvarjalnosti. V Kulturnem centru Lojze Bratuž v Gorici so 23. aprila odprli razstavo 68 njegovih risb, olj, akvarelov in grafik. Ob odprtju je bil koncert, govoril je prof. Joško Vetrih, izšel je tudi lep katalog. Naslednjega dne so Pilonovo razstavo odprli v Bežigradski galeriji v Ljubljani.

35. OBČNI ZBOR ZSKP

V Gorici je bil 10. aprila 35. občni zbor Zveze slovenske katoliške prosvete. Predsedniško poročilo je prebral dr. Damjan Paulin, ki je bil potrjen na čelu ZSKP, tajniško poročilo pa je podala Valentina Humar.

KRALJEVA HČI

Pri založbi Devin v Trstu je Igor Škamperle (rojen 1962 v Trstu, zdaj asistent na Filozofski fakulteti v Ljubljani) izdal svojo drugo leposlovno knjigo, obširen roman *Kraljeva hči*.

UPRAVNO SODSTVO

V Trstu je bilo 11. aprila pomembno strokovno srečanje o upravnem sodstvu v Italiji in Sloveniji. Priredila ga je sekcija za Furlanijo-Julijsko krajino pri Italijanskem središču za upravne študije. Predavali so strokovnjaki iz obeh držav, sodnik deželnega upravnega sodišča v Trstu dr. Umberto Zuballi pa je govoril o varstvu slovenske narodnostne manjšine v Italiji v razvoju sodne prakse.

NADJA

To je naslov knjige, s katero se je Tržaška folklorna skupina Stu ledi ob 5. obletnici smrti spomnila svoje ustanoviteljice, časnikarke in publicistke Nadje Kriščak. Uredila jo je Mima Kapeč, oblikoval pa Andrej Vodopivec. Predstavili so jo v Prešernovem gledališču v Boljuncu 19. aprila.

USPEH NA NAŠI PESMI

V Mariboru je bilo 19. in 20. aprila pevsko tekmovanje Naša pesem. Med 28 zbori so bili trije iz zamejstva v Italiji, ki so se zelo dobro uveljavili. Mešani zbor Hrast iz Doberdoba, ki ga vodi Hilarij Lavrenčič, je dosegel zlato plaketo in še štiri nagrade, mešani zbor Jacobus Gallus iz Trsta, ki ga vodi Janko Ban, je prejel zlato, ženski pevski zbor Glasbene matice iz Trsta, ki ga vodi Tamara Stanese, pa srebrno plaketo.

USMERJANJE MLADIH

Na Opčinah so 21. aprila predstavili slovenski prevod 380 strani debele knjige Šolska in poklicna orientacija, ki jo je sestavila skupina psihologov pod vodstvom dr. Giuliane De Stefani, izdalo pa deželno ravnanstvo za izobraževanje in kulturo.

UMRL

DR. INŽ. VOJKO BRATINA

V Torontu v Kanadi je po dolgi bolezni 18. januarja umrl znanstvenik in dejavni pripadnik slovenske župnijske skupnosti pri Mariji Pomagaj dr. Vojko Bratina. Rodil se je 21. februarja 1916 v Šturjah pri Ajdovščini, po prvi svetovni vojni pa se je družina preselila v Ljubljano. V Ljubljani in Zagrebu je diplomiral iz strojnega in rudarskega inženirstva, kot begunec je v Bologni študiral kemijo, v Torontu pa je dosegel doktorat iz fizike. Več kot 25 let je raziskoval fiziko kovin na Ontario Research Foundation, predaval je tudi na podiplomskih tečajih torontske univerze in objavljaj razprave.

UMRL DUŠAN KLEMENČIČ

V Guelphu pri Torontu je 20. januarja nenadno umrl Dušan Klemenčič, rojen leta 1939 v Štomažu na Vipavskem. V Kanado se je preselil kot strojni inženir leta 1967. Kar 22 let je vodil slovenski zbor v župniji Marije Pomagaj.

Podelili so štipendije in nagrade

Slovenski visokošolski sklad Sergij Tončič je 24. aprila podelil nagrado Dr. Frane Tončič arh. Moniki Milič za diplomsko nalogo Središče arheoloških poti in muzej v Devinu. Nagrado, ki jo je ponudil slovenski konzulat, je prejel Mario Janežič za diplomsko nalogo iz književnosti o stikih Čop-Savio, nagrado, ki jo je ponudila Nova Tržaška kreditna banka, je prejela Tamara Petaros za diplomsko nalogo iz matematike, nagrado, ki jo je ponudila Kraška zadružna banka, pa Saša Quinzi za diplomsko nalogo o gotski arhitekturi in vikariatih rožaške opatije. Ocenjevalna komisija, ki jo je vodil dr. Pavle Merkuš, je še izrekla pohvalo Kristini Kovačič.

Slovensko dobrodelno društvo v Trstu je Flajbanovo štipendijo 4. aprila podelilo študentki agronomije Sidoniji Radetič, potrdilo pa medicinkama Metki Kodrič in Vesni Cescutti. Podelili so še šest študijskih podpor.

Za podeljevanje štipendij v podporo znanstvenemu delu se je odločil tudi Slovenski raziskovalni inštitut (SLORI), kar je prvič opravil na običnem zboru 22. aprila v Trstu.

Nova "bela priročnika"

Kroček za družbena vprašanja Virgil Šček (Ul. Gallina 5, 34122 Trst) je v Vilfanovi dvorani v Trstu predstavil knjigi iz svojega niza "belih priročnikov" (že 21 zvezkov!), ki sta izšli v letniku 1996.

Zgodovinarja prof. Jože Pirjevec in prof. Samo Pahor sta ob avtorju dr. Robiju Šturmanu 15. aprila predstavila njegovo študijo v italijanščini o slovenskih društvih in časopisih v Trstu v letih 1848-1890.

Dr. Drago Legiša in avtor mag. Egon Pelikan pa sta 24. aprila predstavila dvojezično izdajo govorov in drugih nastopov, ki jih je imel v italijanskem parlamentu v letih 1924-28 poslanec dr. Engelbert Besednjak.

Oba večera je uvedel predsednik Kročka V. Šček dr. Rafko Dolhar, vodil pa urednik zbirke Ivo Jevnikar. Za letnik 1997 je tik pred izidom ravno drugi del Dolharjevih spominov Leva sredina in tržaški Slovenci.

Med predstavitvijo "belega priročnika" Robija Šturmana: (od leve) I. Jevnikar, prof. S. Pahor, prof. J. Pirjevec, R. Šturman in dr. R. Dolhar.

UMRL BOGOMIR ŠPACAPAN

Med vstajenijsko procesijo v Breštovici na Krasu je 30. marca umrl goriški javni delavec in dirigent ter organist Bogomir Špacapan. Rodil se je 16. januarja 1922 v Mirnu. Obiskoval je Malo semenišče v Gorici, vendar je zaradi bolezni opustil študij in se zaposlil kot uradnik. Med vojno je pripadal nacionalni ilegali, leta 1948 pa se je izselil v Argentino, kjer je postal stavec. Ko se je vrnil z družino v Gorico leta 1963, je nadaljeval s tem poklicem v tiskarni Budin, 20 let pa je bil še oskrbnik Katoliškega doma. Takoj se je z vso družino dejavno vključil v versko in kulturno življenje ter bil med ustanovitelji moškega zbora Mirko Filej ter Združenja cerkvenih pevskih zborov na Goriškem.

Vodil je več cerkvenih zborov in orglal v več cerkvah. Ob ustanovitvi deželne organizacije Slovenske skupnosti leta 1975 je bil njen prvi deželni predsednik.

25. APRIL

Ob državnem prazniku obletnice osvoboditve je bila 25. aprila spominjska svečanost v tržaški Rižarni. Slovenska govornica je bila podžupanja devinsko-nabrežinske občine prof. Vera Tuta Ban. V odmevnem in aktualnem govoru je med drugim poudarila, da "Italija še ni obračunala s svojo preteklostjo, kot da ni izvajala genocida nad Slovenci, Hrvati, Židi in Romi mnogo pred svojim severnim zaveznikom," saj pozablja na etnično čiščenje v Julijski krajini. "Namesto tega," je še dodala, "Slovenec očita jo zločine, ki so bili storjeni v dneh revolucije v imenu ideologije in ne kot izraz etničnega čiščenja." Zavzela se je za strpnost in večjo človečnost.

V kulturno-športnem centru v Zgoniku pa je bil popoldne koncert ob 25-letnici Tržaškega partizanskega pevskega zbora Pinko Tomažič. Njegov dirigent Oskar Kjuder je ob tem praznoval 50-letnico glasbenega dela.

50-LETNICA POMORSKE ŠOLE

V Piranu je bila 28. marca proslava ob 50-letnici Slovenske pomorske trgovske akademije (danes Srednje pomorske šole), ki jo je doslej z maturo dovršilo 3.500 dijakov. V svojem nagovoru je predsednik Republike Slovenije Milan Kučan poudaril povezanost Slovencev z morjem.

Posvečenje dr. Franca Rodeta

V Ljubljani je bilo 6. aprila slovesno posvečenje novega nadškofa in metropolita dr. Franca Rodeta, ki ga je papež imenoval, kot smo že pisali, 5. marca. Posvetili so ga trije slovenski nadškofje: njegov predhodnik, zdaj upokojeni ljubljanski nadškof dr. Alojzij Šuštar (ki zdaj živi v Zavodu sv. Stanislava v Šentvidu), dr. Franc Perko iz Beograda in dr. Alojzij Ambrožič iz Toronta. Prisotni pa so bili tudi kardinala Poupard in Kuharič ter številni nadškofje in škofje. Prvi nadškofovi nastopi so zaradi jasnosti stališč že "razgibali" slovensko javno

mnenje. Na seji Slovenske škofovske konference, ki je bila 21. aprila v Kopru, je bil dr. Rode izvoljen za njenega predsednika. Novi podpredsednik je koprski škof msgr. Metod Piriš.

"COMMENDATORE" LIBERO POLOJAZ

Znani tržaški podjetnik, nekoč, v dobrih časih, predsednik Tržaške kreditne banke Libero Polojaz, ki ima zdaj 85 let, je prejel visoko državno odlikovanje "Commendatore della Repubblica".

POMEMBNI CERKVENI GRADNJI

V Mariboru bodo 18. maja odprli Andreanum, večnamensko stavbo za Teološko fakulteto, Škofijsko teološko knjižnico, Pastoralno službo, Dom duhovnikov in drugo.

V koprski škofiji pa zbirajo sredstva, da bi v Vipavi v petih letih zrasla nova škofijska gimnazija. Tam je bilo leta 1952 ustanovljeno malo semenišče, ki je postalo leta 1957 srednja verska šola, leta 1991 pa škofijska gimnazija, odprta tudi dekletom. V šolskem letu 1996-97 ima 111 dijakov.

KNJIGA NEVE LUKEŠ

V Tržaški knjigarni so 5. aprila predstavili knjižni prvenec časnikarke Primorskega dnevnika in Radia Koper (za katerega je delala 30 let) Neve Lukeš Delčki našega vsakdana - spomini zamejske novinarke. Izšel je pri koprski založbi Fontana.

UMRLA MARIJA VOJSKOVIČ

V Mariboru je 23. marca umrla pisateljica Marija Vojskovič. Rodila se je leta 1915 v Ljubljani, vendar v tržaškem rodu. Knjiga črtic Tržačani je bila tudi njena prva knjiga leta 1986. Sledile so ji druge, kot tudi revijalne objave.

VILIJ STEGUJA UGAŠAJOČE SANJE

Revija 2000 je 31. marca na Premu predstavila posmrtno pesniško zbirko duhovnika Vilija Steguja Ugašajoče sanje. Avtor se je tam rodil (1943) in umrl (1989), zadnjih 14 let pa je bil izseljenski duhovnik v Ingolstadt. Pesmi je pisal že v gimnaziji. Bil je med tremi ustanovitelji Revije 2000. Ob predstavitvi zbirke sta bili slovesnosti na grobu in v gradu z recitacijami, nastopom zbora Novi sv. Anton iz Trsta in govoroma Lojzeta Peterleta ter Petra Kovačiča.

Slovenska družina
ima na mizi

mladiko

Jurij Paljk: Nedorečenemu

Jurij Paljk, časnikar pri Novem glasu v Gorici, živi pa v Spodnji Furlaniji, v vasi Terzo d'Aquileia, je izdal pri Goriški Mohorjevi družbi tretjo pesniško zbirko **Nedorečenemu**. V njej je nad šestdeset pesmi, ki so z oljnimi slikami Davida Faganela razvrščene v osem ciklov, brez večje vsebinske razlike. Uvod v knjigo je napisal Otmar Črnilogar in Paljkove pesmi uvrstil med "modrostno poezijo", v pesmih pa je nad tridesetkrat slišati besedo "tišina", okrog dvajsetkrat besedi "beli list".

Že v začetku je polno Tišine, ki jo piše z veliko črko. Sklanja se nad umrlega v sebi, "mu sveče prižigam, bedim, / da bi le Tišino obdržal, / da bi pregnal Nemir". V tišini noči bi dal "ves Nemir celo Tišino v meni, / da lahko bi bil ob tebi". Njegov pogled z razpela je "čista tišina med nama". Tudi v cerkvi je vsak s svojo tišino; šele ko se začne maša, niso več sami. Otroka sta nesla h krstu, šla mimo Marijinega oltarja in Marija se jim je smehljala. Zvečer je tišina v njem, ne more živeti brez kruha tišine in vode zamolčane besede. Ni ga kozarca, ki bi žejo po Tišini pogasil, ni ga človeka, da bi Tišino v tebi ugasil. Ni besede, ki bi Tišino ubila. Ve, da je Tišina, da je Mir in je popolnost, "več velja Tišina v meni". Tišina in molk dobro deneta. So dnevi za Tišino in za Molk, so dnevi molitve, Tišine. Neutešenost, Nemir in Tišino, vse bi vrgel na papir.

Tišine ni, "dolge zgodbe si govorimo, zvečer sedamo v divane in si rečemo: "Tu smo, tu smo." "In nas ni. / Nas ni. / Ni." Zvečer preštevaš prazne ure dneva. Ko gre najprej, vsak dan bolj sam, se včasih "spomnim na Marijo. In mi je toplo in nisem sam". In že postane zamejski pesnik:

"Zamašil si bom usta z besedami,
s praznim leporečjem visokodonečega
[zamejskega pesnika,
govoril bom o tanki rezini kruha,
kako težko je biti pesnik med zamejci.
Tudi jaz bom gofijal o zamejski utesnjenosti,
o zamejski žalosti, razdeljenosti in stiski.
Govoril bom in govoril,
besed mi ne bo zmanjkalo
in ne kruha."

Razmišlja o svoji generaciji: "In smo prazni in smo sami, / in smo rdeči in smo beli... in smo siti vsega... Meglo stiskamo v pesteh, / toplo vodo prodajamo." Nekoč smo kričali, pisali pesmi in grafite na zid, ostali so "Sami in sami, sami". Vedno mu je žal za dnem, ki prehaja v tiho noč. In kratek pouk o jeziku: "Nekaj pridevnikov več, gospod... Slog je važen, slog!... Rime ne... le malo postmoderno naj bo... slovenska beseda je lepa... ker po življenju diši... Živa kot kri."

"So dvoje kosti na dan privlekli, / le dvoje kosti, / to človek je bil." In refren: "Le dvoje kosti" - petkrat in "to človek je bil" - štirikrat. Strašne so te puščave v njem,

strašna je tišina v njem in boli. Napisati bi moral majhno slovensko poskočnico za zamejce in zase, "ki to sem in nisem. / Sem, ko je treba. / Nisem, ko to ni treba." Tako, ki nikogar ne zbudi. Skoraj bi zapisal Trst, a je le Gorica, blaga in speča in speči narodnjaki. V drugi pesmi bi se zapeljal v Trst, bi vsaj videl "kako se mirno spi".

Krhke so te besede, toda beseda, ki se mu nikoli ne zapiše, pa boli in boli. Vipavske brežine stiska in jim laže nekaj o vrnitvi, ljubezni. In še ena, morda najglobljih žalostink:

Vse te izgubljene besede,
nikdar napolnjeni dnevi,
izpraznjene duše,
mesta, bele kosti.
Tam na asfaltu sem v mestu izgubil obraz,
dušo skušal v besede sem zlit.
Moje črnilo na belem papirju je kri.
Kri, ki teče in teče,
kri, ki boli."

Paljkova zbirka Nedorečenemu je globoka, doživeta, zares srčna kri, kakor poje v pesmih. V njem so strašne puščave, samotni molki, manjka pa mu tišine. Nasprotno pa so prazni samotni molki, ko še jek ne odmeva, ko se zdi, da ga ni. Nenapisano najbolj boli. Vsak dan je bolj sam, le ob spominu na Božjo mater Marijo mu je toplo in ni sam. So stvari, za katere je vredno živeti. Ali svojevrstna molitev: "Strašen si, Gospod, v svoji tišini, / mogočen v svojem dopuščanju, / da lahko zapišem te besede." Jezik je pesniško izbran in zgoščen, oblika pesmi prosta.

Kristo Srienc: Sprta brata

Najstarejši koroški pisatelj Kristo Srienc je izdal v 51. zvezku Družinskih večernic pri Mohorjevi družbi v Celovcu ljudsko povest Sprta brata. Zajel jo je iz koroške stvarnosti okrog druge svetovne vojne, ko je morala slovensčina izginiti iz javnega življenja, ko so ljudi zapirali, izseljevali in vsestransko zatirali. Tudi pisatelj je moral kot duhovnik zapustiti rodno Koroško, upal pa je, da se bodo po vojni razmere uredile, ker se niso, je napisal to poučno povest, o kateri je zapisal v Uvodu, da jo je napisal zato, da bi zbudil uspavano vest v svojih rojakih, da bi se zavedeli svoje bogate dediščine, "da bi nemški brat končno uvidel, da je našega narodnega umiranja pretežno on kriv s svojim zavestnim ponemčevanjem. Končno, da bi se pri branju te povesti v nas vseh zbudila trdna volja: živeti hočemo!"

Povest ima torej vnaprej določen namen ali tezo: Nemce naj bi odvrnila od ponemčevanja Slovencev, Slovence naj bi utrdila na začrtani poti, vse brez prisile in v bratski ljubezni. Srienc je toliko pisatelj, da pusti povesti, da se sama zapleta in razpleta po življenjskih nujnostih, nikjer ne čutimo pisateljeve roke, ki bi dejanje poganjala, zavirala, ga usmerjala v desno ali levo. Vsi dogodki pote-

kajo naravno, nikjer ni pridig ali pohval. Vse pa je vdela-
no v prekrasno koroško naravo, ki je nekaj edinstvenega,
ki jo ljudje vidijo in občutijo, čeprav so se rodili v njej.

Glavni osebi sta brata Jošt in Tevž, rojena v isti dru-
žini, vzgojena z isto ljubeznijo, toda sprta, simbolični po-
dobi slovenskega in nemškega deželana. Sprta sta, ker
drug drugemu nočeta priznati svobode v lastnem življenj-
skem prostoru. Prvi ljubi svoj dom, očetnjava mu je nad-
vse draga, nedotakljiva in sveta, zaverovan je v pravico
in resnico, neomajno zaupa v Boga in njegovo pomoč.
Drugi, Tevž, se je izneveril svojemu rodu, zašel v slabo
družbo, krivično si je prilastil bratovo premoženje in ga
pahnil v zapor. Kupil si je "koroški gvant" rjave barve,
se vpisal v nemško društvo, se poročil z malovredno
nemčurko Eriko in z njenim bratom Erhardom sta dose-
gla, da so Jošta obsodili na pet let zapora in izgubo pre-
moženja. Zdi se, da je Joštovo življenje zapečateno, ker
je Hitler zasedel Nemčijo in grozi Avstriji.

Joštova sestra Manica je vložila pritožbo proti Jošto-
vi obsodbi in novi sodnik je moža izpustil. Jošt se je kma-
lu poročil z Lonico, mati in sestra sta se vrnili, Erika pa je
Joštu zagrozila, da ga bodo ubili.

Jošt je dobival grozljiva pisma, ponoči pa so obisko-
vale hišo žalik žene in neke noči napovedale, da jih bo
Bog čez osem let rešil, ko jih bodo hoteli izseliti.

Jošt je dobil tri dečke in deklico, potem so ga hoteli
izseliti. S tovornjakom so jih vozili iz kraja v kraj in pobir-
rali nove izgnance. Na neki postaji je padel starček s to-
vornjaka in se ubil. Častnik je potegnil iz aktovke se-
znam, prečrtal ime umrlega in tako je izginil s seznama
in iz življenja. Jošta so v taborišču v Žrelcu zaslišali, in
ker so ugotovili, da se njegov brat Tevž hrabro bori v
Rusiji za Hitlerja in da ga je ta odlikoval, so ga izpustili in
poslali domov. Bilo ga je sram, da ga je rešil brat s svo-
jim izdajstvom.

Življenje se je nadaljevalo, čeprav je na Koroškem
slovenska beseda utihnila, ker so pregnali slovenske
duhovnike in zapirali ljudi. Pri nakladanju zvonov, ki so jih
zaplenili za vojsko, si je Jošt dvakrat zlomil nogo, da je
moral ostati dalj časa v bolnišnici. Dobili so petega otro-
ka, dečka. Vojna je minila, župnik se je vrnil, na Binkošti
je bilo še posebej slovesno: pripeljal se je Tevž brez no-
ge in prosil Jošta odpuščanja za vse gorje, ki mu ga je
povzročil. Segla sta si v roko, oče pa je namignil otro-
kom, da so si podali roke, nato jih je slovesno nagovoril:

"Moji otročiči, moji mladi 'hrastiči', vi ste znanilci nove
dobe! Od vas, Tonček, Zdravko, Katica, Milan in Stanko,
je odvisno, ali bo današnja binkoštna sprava držala ali
ne. Če ne, bo v lepi deželi med Šmohorjem in Labotom
ostal samo en brat - Kajn."

Poleg Bravničarjeve družine in župnika nastopa še
berač Marko, ki je simbol slovenskega naroda na Koro-
škem, ki od nekdanjega nemškega brata za enakopravnost
in pravico do življenja, ta pa jih je "pregnal s sever-
ra proti jugu, z zapada proti vzhodu".

Ljudje so realistični, nekoliko idealizirani, če so narod-
no zavedni, nekoliko bolj črni in negativni, če so se slo-
venstvu izneverili. Na koncu pride do sprave, ki pa ni
dovolj utemeljena, ker je brez psihološke priprave.

V knjigi je dosti opisov naravnih lepot koroške zemlje,
ki so v resnici izredne in enkratne. Pisatelj hoče tudi s te-
mi slavospevi zemlji in ljudem pritegniti bralce, da bi to
zemljo ljubili in ji ostali zvesti. Tudi zato se skozi vso po-
vest vleče črna nit načrtnega raznarodovanja, ki ga ure-
sničuje nemški brat. Pisatelj je v povest namenoma vde-
lal nekaj narodoslovnih prvin, da bi jih iztrgal pozabi in jih
posredoval poznejšim rodovom. O njih pravi v Uvodu:

"Teritev s svojimi starimi šegami je povezovala vso
soseščino. Opisana je čarobna **kresna noč** z žalik žena-
mi, ki po ljudskem izročilu skrivnostno posegajo v člo-
veško dogajanje. V povesti je navzoč tudi zloglasni suški
Flegar. Vse to so žlahtni ostanki iz naše narodoslovne
zakladnice."

Berač Marko je napisal Kroniko in jo pred smrtjo izro-
čil župniku. Ta jo je ob primernem času prebral in razkril
beračevo težko življenje, ki je odsev slovenskega koro-
škega življenja, Marko pa je sorodnik Cankarjevega
hlapca Jerneja.

Knjigo je ilustriral pisateljev brat Mirko Srienč.

Stanko Kociper: Kar sem živel

Proti koncu leta 1996 je izšla pri Mladinski knjigi v
Ljubljani v zbirki Spomini in izpovedi knjiga spominov z
naslovom **Kar sem živel**, dr. Stanka Kocipra, ki živi v
Argentini. Gre za obsežno delo na 535 straneh, ki ga je
pred natisom pregledal in malenkostno dopolnil ljubljans-
ki zgodovinar Boris Mlakar, ki je napisal knjigi tudi uvod.
Avtor je posvetil knjigo "Spominu generala Leona Rupni-
ka in njegovim domobrancem". Rokopis je nastal od Ko-
ciprovega prihoda v Buenos Aires marca 1949 do začet-
ka leta 1954, ko so bili spomini še sveži in živi. Ponudil
ga je Slovenski kulturni akciji, ki so jo ustanovili leta 1954
v Buenos Airesu, toda odbornikom se je zdel prevelik
zalogaj, tudi v 60 letih je ponovil ponudbo, toda zaradi
razkola med izseljenci ni prišlo do natisa. Zato je pozneje
nekaj poglavij natisnil v domobranski reviji Tabor v Bue-
nos Airesu, naslove navaja Boris Mlakar v uvodu v knji-
go.

V knjigi niso samo Kociprove osebni spomini, ampak
se opira tudi na dokumentacijo, ki jo je imel sam, saj je
moral kot Rupnikov osebni tajnik zapisati vse, kar se je
pri generalu godilo ali govorilo. Uporabil je tudi časopisne
vire in literaturo, kar je nastalo pozneje. Ker navaja tudi
dogodke, pri katerih sam ni bil, zanje tedaj še ni vedel,
pa se mu je zdel njihov opis važen za razumevanje glav-
nega toka dogodkov, je uporabil tudi poznejše informa-
cije oziroma pripovedovanja drugih. Nekaj literature na-
vaja kar med besedilom; zadnjo je dostavil leta 1995.
Pripoveduje tako, kakor so se dogodki odvijali, pogosto
pa sega nazaj ali skače v poznejši čas, da je sporočilo
dopolnjeno, pripoved pa bolj razgibana. Ker je priznan pi-
satelj, piše bolj v epski širini kakor v zgodovinski zgo-
ščenosti.

Kociper začenja z vojno v Jugoslaviji, ki ga je dobila
v Ljubljani na univerzi. Od 14. avg. 1942 do sept. 1943

je bil 12 mesecev v italijanskih taboriščih v Monigu in Chiesanuovi pri Padovi. Po vrnitvi se je kmalu pridružil domobranskemu gibanju, in sicer propagandnemu oddelku. 1. jan. 1944 je postal propagandni zvezni oficir (poročnik) pri domobranskem organizacijskem štabu. Kmalu pa je postal šef domobranskega organizacijskega štaba. Začel je hoditi po Dolenjski in govoriti domobrancem in prebivalcem. Govoril je preprosto, jasno, razumljivo vsem, navadno je govoril kot zadnji, ker so njegovi govori najbolj užigali. Njegovo vodilo je bilo: "Bog - Narod - Domovina." Vseh govorov je imel 62 od okt. 1943 do 13. apr. 1945. Nemci so zahtevali govore v cenzuro, Kociper pa se je izgovarjal, da govori na pamet, brez rokopisa. Zato so ga Nemci 23. sept. 1944 izključili iz Slovenskega domobranstva, Rupnik pa ga je 3. okt. 1944 imenoval za osebnega tajnika in tako je prišel Kociper v središče slovenskega medvojnega dogajanja. Bil je navzoč pri vseh Rupnikovih obiskovalcih in pisal je vse, kar so govorili, tako si je nabral zgodovinskega materiala, ki ni nikjer drugje v Sloveniji shranjen, ker je vse te zapiske in še druge dokumente odnesel s seboj v tujino.

Tako si je Kociper zapisal in ohranil, kaj so govorili člani Slovenskega narodnega odbora na sestanku pri škofu Rožmanu 28. aprila 1945, ko so zahtevali, da Rupnik odstopi, pri Rösenerju pa naj doseže, da jim prepusti oblast. Z Rupnikom se je Kociper še tesneje povezal, ko se je febr. 1945 poročil z njegovo hčerko Ksenijo. Zato se je z njimi 5. maja 1945 odpeljal na Koroško v emigracijo. Nekaj časa so skupno živeli v taboriščih, potem so Rupnika ločili in v Italiji spustili na prosto. Prišel je pred slovensko begunsko taborišče v Servigliano, toda slovensko vodstvo ga ni sprejelo, češ da je nevaren človek, ker je sodeloval z Nemci. Kociper piše o tem naslednje: "Kako so sprejeli generala Rupnika v taborišču Servigliano, bo ostalo za večne čase najsramotnejša senca na časti odgovornih." Tedaj bi ga bili lahko anonimno prepeljali v Argentino, kakor so napravili z izpostavljenimi domobranskimi oficirji.

Rupnik je odšel v taborišče Grottaglie pri Tarantu, od tam so ga 3. jan. 1946 brez zaslišanja izročili Jugoslovanom, ki so ga postavili v Ljubljani pred vojaško sodišče, obsodili na smrt in 4. sept. 1946 ustrelili. Kociper je še naprej ostal v angleških taboriščih na Koroškem, zdaj na pol prost, zdaj zaprt v bunkerjih, brez obtožbe in zasliševanj. Zato si je ustvaril o Angležih zelo negativno mnenje. V Argentino je mogel oditi z Rupnikovo in svojo družino šele 7. marca 1949. Sprva je delal ročna dela, potem je bil knjigovodjev pomočnik v trgovini z avtomobilskimi deli, po letu 1957 je bil zaposlen v mednarodnem trgovskem koncernu, kjer je zaradi znanja jezikov in pridnosti stalno napredoval in se povzpел do članstva v nadzornem odboru direktorja. Leta 1981 mu je po dolgi bolezni umrla žena, 1991 pa je stopil v pokoj. L. 1993 se je vrnil v domovino na obisk materinega groba in odtujene domače hiše.

Kociper ni bil bojevnik, o sebi pravi, da je "kronist časa in njegovih razmer". Knjigo pa je napisal zaradi Rupnika: "Toda če se poštenjaku Rupniku skrivi las, sem

se zaklel, da bom štel za svojo življenjsko nalogo, da brez usmiljenja nekoč potrgam do kosti krinko vsem, ki so to zakrivali - ne glede na položaj in dostojanstvo!"

O Slovenskem narodnem odboru je kritičen, češ da ni bil sposoben in pripravljen na politično vodstvo, domobrance je razorožene izročil Angležem, ne da bi se bil prej z njimi dogovoril, kaj bodo z njimi napravili. Ko so jih začeli voziti v Jugoslavijo, niso znali zvedeti, kam jih vozijo, čeprav so bile številne natančne govorice. Ko so prvi pribežali iz Jugoslavije in povedali, kam so jih odpeljali, so jih dali po angleškem naročilu zapreti, da bi ne govorili.

O pomenu Kociprove knjige *Kar sem živel*, je zgodovinar Mlakar zapisal: "Iz vsem jasno razvidnih razlogov ni treba posebej poudarjati, kako važno besedilo predstavljajo Kociprovi spomini za zgodovino vojnega obdobja na Slovenskem. Za nekatere epizode in procese je Kociprovo pričevanje celo edini ali vsaj najpomembnejši vir, zato ga bo slovensko zgodovinarstvo s pridom uporabljalo. Še več, njegov izpostavljeni medvojni položaj ter njegovo sugestivno spominsko posredovanje ter istočasno vrednotenje je lahko za zgodovinarstvo nepotilo in opozorilo na morda nove in drugačne interpretacije sicer že znanih dogodkov. Iz siceršnjega gradiva, ki ga že poznamo, je razvidno, da je Kociper pošten, čeprav izredno angažiran pričevalec." "Resnica je moj najboljši sodnik," pravi sam.

Alojz Rebula: Maranathà ali Leto 999

Tržaški pisatelj Alojz Rebula je izdal pri Mohorjevi družbi v Celovcu nov zgodovinski roman **Maranathà ali Leto 999**. Že v naslovu je poudaril, da gre za prelomno leto, za konec prvega tisočletja, ki so se ga mnogi ljudje bali, češ da bo tedaj konec sveta. "Mille et non plus mille - tisoč in ne več tisoč," so govorili in se bali, čeprav so izobraženi duhovniki trdili, da tistega "Mille" v svetih pismih ni, da "Cerkev v svojih dokumentih v tem stoletju nima besede o tem". Ljudje so bili zbegani, odpravljali so se v oddaljene romarske kraje, kjer so mislili varneje dočakati ta dogodek.

V Burgundiji, v mestu Auxerre, se je odpravljal v Jeruzalem in na goro Sion skriptor ali prepisovalec knjig Nitard, človek srednjih let, dober in pobožen mož, ki je živel s prav tako dobro in verno ženo Amelijo. Izučil se je v znamenitem samostanu Clunyju in tukaj si je tudi prepisal pot do Jeruzalema. Opat mu je svetoval, naj gre peš: "Najvarneje je po kopnem. Hospici niso samo postajališča, da v njih prespiš in se okreпчаš. Tam lahko od naših redovnikov zveš, kam se moraš usmeriti, kje moraš prekoračiti hrib ali prebresti reko, opozorijo te na mesta s pitno vodo, na svete moči, če se jim hočeš pokloniti. Skratka, v hospicijih imaš vse, kar potrebuješ."

Pridružil se je vojvodu Arnulfu, ki je odšel na pot z dvema služabnikoma: z mladim in podjetnim Valterjem in z nekoliko starejšim Benjaminom. Vojvodinja je prosila Nitarda, naj pazi na njenega moža, ker ne odhaja na romanje iz pobožnosti, ampak iz dolžnosti, ker je oklofutal

autunskega škofa. Ni slab človek, toda zapeljujejo ga družčine, turnirji, vino in ženske. Vojvodinji je obljubil, da bo odvrčal moža od razvad, toda takoj je spoznal, da ni mogel nič vplivati. Pijančeval je in se zabaval z ženskami, ki so ga tudi po več dni spremljale ali ostale pri njem. V Italiji so se ločili, ker je šel vojvoda s spremstvom po morju, Nitard pa je zajahal proti Italiji. Nekje pri Piavi so mu ponoči ukradli konja, zato je nadaljeval pot peš. V hudi nevihti se je zatekel v benediktinski samostan v Štivanu in ostal tukaj do konca potovanja. Slep opat Ulderih mu je ponudil sobo in hrano, če mu bere eno uro na dan kako nabožno knjigo. Pater Leoncij je samostan takole predstavil: "Samostan? Bil, pred stoletji. Preden so čezenj zlomastili Langobardi in drugi vrangi in na koncu še Madžari. To je bil res samostan, vreden svojega imena. Ponosna oaza svetega Benedikta, sredi čred konj in prašičev! Pol Evrope je romalo k sv. Janezu Krstniku **ad fontes Timavi**. A danes? Trije patri in dva brata, en konj, tri krave in ena mačka!" Opatu je bilo 92 let in je kot slepec pletel košare in koše. Na romarja Nitarda se je tako navezal, da ga kar ni pustil naprej. Tudi romar se je navezal na samostan in ob večerih posedel z bratom Akakijem, ki je bil vratar, kuhar in zakristan, v vratarnici in počasi srkal štivanskega pucinčana, ni pa se smel napiti, ker je ženi obljubil, da ne bo pil.

Onkraj Timave je bil zaselek v gomazenju kokoši in otrok, ki so se lovili v jeziku, katerega ni razumel. Ali sčrnelo slamo na strehah hišic, gledajočih s svojimi gankci v sinjino Jadrana. To je največ, kar pove o Slovencih, med katere hodi le eden izmed menihov. Pripoveduje, da so Slovenci častili lipo, a še tej so se odpovedovali. Bolj kot za Slovence se je pisatelj zanimal za mogočne hrastove gozdove, za naravo kot tako, za prevoznitvo in življenje v samostanu.

V okolici je delovala neka tajna bratovščina, ki se je imenovala Bratovščina vesele svežine. Vodil jo je bivši menih, za simbol pa so imeli opico. S samostanom so živeli skoraj v miru, podrli pa so križe na pokopališču, Nitarda je eden izmed njih v gozdu ugrabil in strpal v votlino, iz katere pa je pobegnil, ko je ječar zaspal.

Na poti proti Štivanu je Nitard ponovno občudoval "obcestne hišice iz kamenja in slame, pogrebno meketanje privezane kože, siromašni samostanski kompleks z iztopajočim lesenim zvočnikom in lipo."

Proti koncu se je spet pojavil vojvoda Arnulf, s katerim je Nitard odpotoval. Ni prišel sam, ampak njegov odposlanec, ker so vojvodo ujeli člani "bratovščine vesele svežine" in zahtevali veliko odkupnino. Vojvoda je prosil opata, naj mu preskrbi denar za odkupnino, in res ga je dobil pri oglejskem patriarhu, kamor je šel tudi Nitard.

V štivanskem samostanu je umrl opat in določil, da lahko ostane Nitard v samostanu do smrti.

Nitard, Leoncij in Akakij so čakali konec leta v vratarnici in pili: "Nitard je smrtno bled pogledal na uro. Vrglo ga je pokonci. Polnoč! Bilo je strašno, tisto iztrezjenje. "Konec!" je zavpil. Akakij se je zgrudil na kolena. Leoncij je dolil obema, ko da nič ni. "Konec!" je ponovil Nitard, tudi sam na kolenih. "Kakšen konec!" je rekel Leoncij, "konec je že bil!" "Kaj?" "Pred dvema urama!" Za toliko je bil namreč naravnal nazaj Melanhtonov časomer. "Kar sto-

pita pogledat, kje stojijo zvezde!" je rekel in vstal, da bi naravnal napravo na drugo uro novega dne.

Čez nekaj dni se je Nitard poslovil, da se vrne k svoji ženi v Burgundijo: "Poslovil sem se od vsega, a ljubim naprej vse."

Maranathà ali Leto 999 spada med tiste velike Rebulove romane, ki prikazujejo prelomna obdobja v človeški zgodovini, kot so: **V Sibilinem vetru, Duh velikih jezer, Zeleno izgnanstvo, Jutri čez Jordan, Pastir prihodnosti** in še kateri.

V najnovejšem romanu je poustvaril Rebula stiske in težave ljudi, še posebej ljudi tukajšnjih krajev, ki so jih razmere tistih časov pripeljale do prepričanja, da bo ob zatonu prvega tisočletja konec sveta. Na različne načine so se pripravljali na ta veliki dogodek, devinski grof si je npr. dal izkopati podzemsko zaklonišče in ga obdal z marmorjem, v štivanskem samostanu so nekateri verjeli v konec sveta, drugi ne, mirno so čakali in pili domačega pucinčana. Romar Nitard se je poslovil od oblakov morja, izvirov Timave, -mogočnih kraških hrastov,- od vsega stvarstva, tudi od gob in jurčkov. Za marsikaj prosi Boga, naj ostane tako, kot je zdaj, ker ne more biti lepše in popolnejše. Napisal je nekaj pisem ženi v Burgundijo, v prvem je kot Adam opisal sanje, kako je šel za neznancem proti raji ali Vrtu, kakor ga imenuje.

Slovenci živijo nekje onstran Timave, nobeden ne nastopa osebno, le eden izmed menihov zahaja mednje in jih skuša spreobrniti, v kolikor še verujejo v lipo.

Rebulovi opisi narave so mogočni orisi od stoletnih hrastov do najmanjših cvetk, od dolin do zasneženih hribov, vendar pa se ljudje malo premikajo od samostana. Tudi nastopajočih ljudi je malo, so pa živi in nazorni, vsak enkrateno značaj. Vsak prenaša svoje križe in težave, ki so v vseh časih več ali manj enaki.

Dušan Jakomin: Skozi vasi do ljudi - Sv. Anton pri Kopru

Dušan Jakomin, duhovnik za Slovence v Škednju, se je uveljavil kot dušni pastir in vodja pevskih zborov, ustanovil pa je tudi pomemben Škedenjski etnografski muzej, ki ne zbira samo slovenskih etnografskih predmetov, ampak je izdal tudi 16 etnografskih knjig in brošur, kot so: **Škedenjska krušarica**, dve izdaji, **Škedenj v besedi in sliki**, dve izdaji, dve knjigi o Jakobu Ukmarju, **Narečni slovar Sv. Antona pri Kopru** in zdaj se je spet vrnil v rojstni Sv. Anton pri Kopru in izdal 120 strani debelo knjigo večje oblike **Skozi vasi do ljudi - Sv. Anton pri Kopru**.

V spremni besedi pravi, da je Sv. Anton skupno ime za razloženo vas s številnimi zaselki, razporejenimi na širokem hrbtu v severnem delu Šavrinškega gričevja, ki je severozahodni podaljšek Marežanskega slemena in se tu spušča v dolino reke Rižane. Središče kraja je ob župni cerkvi sv. Antona, zaselkov, raztresenih po pobočjih hriba, pa je 22. To je važen predel slovenske Istre, malo poznan, malo obiskovan, ker nima pravih avtomo-

bilskih cest, ampak pota in steze, ki pa se vedno bolj zaraščajo, ker se ljudje izseljujejo, zapuščajo kmečko delo in življenje in odhajajo v mesta.

Jakomin se je odpravil v svoj mali stari svet kar peš od ankaranskega križišča ob cesti Trst - Koper. Na tem križišču je velik rumen smerokaz, njegova puščica kaže proti Sv. Antonu. Cesta zavije čez most in pelje mimo Bertokov, Prad, Pobegov in Čezarjev. Za zadnjim čezaranskim zaselkom, "p'r Žniderjev", se človeku takoj odpre pogled na večji del Sv. Antona, ki je ozemeljsko zelo prostran in razpotegnjen. V šolah smo se učili o "tužni Istri", ki da je kraška, gola in suha, nerodovitna, če pa se ozremo od Čezarjev na Savrinske griče, vidimo, da so oblečeni v razkošne gozdove, trte in sadno drevje, med njimi se vrstijo hiše, same zase ali v skupinah.

Pisatelj hodi od vasi in kliče v spomin in rešuje poza-be ljudi, ki so živeli, delali, se veselili in trpeli pod zvoni-kom sv. Antona. Vsaka vas je imela kakega zanimivega človeka, ki je nehote ustvarjal zgodovino svojega kraja. Pisatelj jih oživlja po lastnih spominih in po pripovedova-nju starejših vaščanov. Izginil pa je seveda tudi svet, v katerem so živeli. Nekdaj ni bilo sedanjega napredka in bogastva, po zatrjevanju ljudi pa je bilo več veselja in zadovoljstva: "Ljudje so se znali iz srca nasmejati, radi so prepevali na polju, med potjo ali pa doma, in tudi na nji-vah med delom ali ko so se z dela vračali."

Prvi antonski zaselek je **Farančan**. Takoj v prvi hiši na desni strani ceste je stanoval Franc Vatovec z družino: "Gospodar je bil znan predvsem zato, ker je bil zaposlen v škedenjski železarni, kamor je hodil več let peš in to ob vsakem vremenu, le zadnje čase s kolesom, kar je bilo po svoje zanimivo, saj je imel prvi v vasi kolo." Vato-vec se je pozneje preselil v Škedenj, od Sv. Antona pa je bilo v škedenjski železarni zaposlenih okrog 15 moških. Opravljati so morali najtežja dela, zato se jih je ne-kaj ponesrečilo, tudi Jakominov stric Ivan. V vasi je živel čudak in šaljivec Lojz, ki je malo delal in veliko pil ter hodil v Koper vsako sredpostno nedeljo, da bi si izbral dekle, kakor je bila navada.

V zaselku Sveti Ubald - Šambalda je živel čebelar Ivan Sabadin, poročen s sestro Jakominove tete Rozine. Kraj je spremenil v čudovit vrt, imel pa je tudi lepo urejen čebelnjak.

V Boškarjih sta živela brata Lazar in Nane Jakomin. Lazarjeva žena Karlina je bila mlekarica in je ob vsakem vremenu nosila mleko v Trst. Avtor dostavlja: "Trda je bila skorja tega kruha!"

Blizu Boškarjev teče potok Martežin: "Sem smo se otroci ob vročih poletnih dnevih hodili kopat. Voda je bila kristalno čista, mirno je tekla izpod Kortine proti reki Rižani, ni bila mrzla in v tistih časih je je bilo kar precej."

Prva večja vas so Gregoriči, rojstni kraj Dušana Ja-komina. Hiša je enonadstropna z dvoriščem in vodnja-kom, spredaj pa je stalo gospodarsko poslopje. "Nekaj časa nas je bilo kar precej: nono Bepo, nona Urša, moj oče Jože, mama Veronika, sestra Ida, stric Dolfo z ženo Rožino in hčerami Lidijo, Vilmo in Rožo. Pa še mutasti stric Lazar je živel z nami in do svoje poroke tudi stric Franc." Oče Jožef je bil kmet, obenem pa znan tudi kot pevec: "Še sedaj mi v ušesih zveni njegov glas, ko je

pel v cerkvi solo." Bil je tudi član krajevne godbe. Odlična pevka je bila tudi sestra Ida.

Lepi so bili poletni večeri na plečarju pod murvami. "Življenje na vasi je potekalo v znamenju skupnosti, po-vezani smo bili v dobrem in slabem. Življenje je bilo pre-prosto. Človek je vedel vse o vseh, vas je bila kot odprta knjiga... Kljub tedanjemu pomanjkanju in majhnim mož-nostim družabnega življenja je znal tedanji človek, tako odrasel kot mlad, ustvariti posebno prijetno vzdušje, ki ga danes ni več. Človek je rad pel, se iz srca smejal in rad kaj pripomnil... Med cestama je na začetku vasi podolgo-vat prostor, kjer so nekoč rastle štiri murve, danes so samo še tri. Tu je 'plečar'. Po večerji se je pod temi mur-vami zbirala vsa vas, vendar ne vsi skupaj. Moški so bi-lo posebej, prav tako mladi, pa tudi ženske so bile same zase. Vsaka skupina je imela svoje pogovore. Šele, ko se je oglasila pesem, ali je kakšna šala vzbudila smeh, smo stopili vsi skupaj, mlajši in starejši smo postali ena sama družina."

Kurili so kres in skakali čezenj, ko je ogenj pojema-l. Za kosilo je bila mineštra, za večerjo pa skoraj vedno polenta, radič in fižol.

Tako je Jakomin opisal rojstne Gregoriče in šel dalje; ustavi se pri Turkih, kjer je bila doma piščeva mati. Njen oče Miha je bil ud Mohorjeve družbe in zadnji, ki je nosil narodno nošo, zelene hlače do kolen z razporkom pri strani, doma pletene volnene nogavice in komežlin (te-lovnik). Na trg pri Turkih so prihajale vse procesije iz ce-le župnije, tedaj so trg okrasili z vejami in rožami, fantje pa so streljali z možnarji.

Pisec gre mimo manjših zaselkov do središča Sv. Antona, kjer so najpomembnejša poslopja: šola, cerkev, dve kapelici, trgovina z gostilno in pokopališče. Tu se je začel Jakomin leta 1931 šolati samo v italijanskem jeziku. Po opisu Sv. Antona se napoti do drugih vasi in zaselkov in jih na kratko predstavlja, da imamo vso faro Sv. Antona jasno pred seboj.

Na koncu je dodal Sobotni in Nedeljski večer na va-si, ko je po hišah največ zaupnosti in intimnosti, dalje obiranje oljk, opis oljarne, predstavil je otroke, igre, zdravnike, ples, pevce, nabor, "battaglione speciale", vraže, berače, kmečko delo, zasmehovanje. Na zadnji strani piše: "Tako smo prišli do zadnje strani našega po-tovanja po posameznih zaselkih Sv. Antona in opisov nekdanjih vidnejših pojavov na vasi." Sprašuje se: "Ali bomo tudi mi sposobni izročiti našo skupno baklo novi generaciji? Prav bi bilo, da bi jo!"

Jakominova knjiga Skozi vasi do ljudi - Sv. Anton pri Kopru je pomembno delo, saj oživlja nekdanjo istrsko vas z ljudmi in navadami, ki vedno bolj usihajo. Nekoč je bilo življenje težko in trdo, toda ljudje so pljunili v roke, zgrabili za orodje in delali v vročini in mrazu, vmes pa peli ljudske pesmi. Trpljenje in veselje, lakota in izobilje, smeh in jok, ljubezen in sovraštvo, rojstva in smrti, vse se je mešalo in delalo življenje zanimivo in privlačno. Jakomin je zajemal iz lastnih spominov in iz pripovedo-vanj starejših in napisal dragoceno knjigo o nekdanjih časih, krajih in razmerah. Take knjige bi morali dobiti vsi večji kraji. V knjigi je skoraj na vsaki strani fotografija ti-stih krajev in ljudi, kar knjigo poživlja in dopolnjuje.

Claudia Raza: monografija o umetnici

Konec novembra lani je izšla knjiga z naslovom Claudia Raza. Monografijo o umetnici je napisal likovni kritik Enzo Santese, ki je knjigo opremil s tridesetimi reprodukcijami slikarskih del, s študijo o njenem opusu, z izborom kritičnih mnenj ob razstavah, z izčrpno bibliografijo in s pregledom samostojnih in skupnih razstav, na katerih se je predstavila Claudia Raza od leta 1979 do danes.

Knjiga obsega nekaj manj kot sto strani, a pomeni res lepo priznanje za umetnico, ki mogoče malo premalo nastopa v javnosti glede na nesporno kakovost svojega dela. Spretna študija je v italijanščini in angleščini, tako da bo knjiga našla pot tudi v širše okolje.

Kritik Enzo Santese je napisal študijo v obliki eseja s precejšnjimi umetniškimi poudarki, kar se lepo ujema s slikarstvom Claudie Raze, kjer se stalno gibljemo med figurativnostjo in abstrakcijo. Naj navedem nekaj misli iz Santesejevega eseja.

V Razinem delu izstopa emocija, ki preveva slike. Izhodišče ji je Kras, in sicer njegova kamnitost, iz katere je mogoče razbrati minevanje letnih časov in simbiozo z vodo, od katere ima kamen značilno luknjičavost in razgibanost. Izredne važnosti je raba bele barve, ki daje slikan plastičnost in rahlost ali zračnost. Kamen je prikazan v igri luči in sence, na njem vidimo liričnost in abstrakcijo se stopnjuje do take mere, da smemo že govoriti o povsem svobodni interpretaciji Razinih del.

To je le nekaj misli, ki so izpostavljene v študiji, s katero se lepo ujema jo priložene reprodukcije. Teh trideset del potrjuje kritikove trditve, poleg tega pa nam raznolikost izbranih tehnik dokazuje, da se Claudia Raza spretno poslužuje številnih izraznih načinov. V knjigi je namreč 7 pastelov, po pet akvarelov, akrilov in grafik, tri dela so pastelna olja, dve je narisala s črnim flomastrom, po eno pa

je še v mešani tehniki, je kolaž s suho iglo in ksilografija.

Vse to znanje si je Razova nabrala na številnih tečajih. Že v družini je imela prvo šolo, saj je bil njen stric priznan slikar. Prvič je razstavljala komaj osemnajstletna, sledila pa je na primer tečaju za akt, ki ga je vodil Nino Perizzi v tržaškem muzeju Revoltella. V Benetkah je nato v kakih desetih letih obiskovala tečaje lesoreza, globokega in visokega tiska, litografije, sitotiska, monotipije, eksperimentalne grafike, umetniške knjižne opreme in ročnega izdelovanja papirja. Na Mednarodni grafični šoli v Benetkah se je nekaj let kasneje iz učenke preobrazila v predavateljico.

Natančen življenjepis z vrsto zanimivih podatkov si je mogoče prebrati v Primorskem slovenskem biografskem leksikonu, geslo je napisal profesor Jožko Vetrh.

Če se zdaj še za trenutek pomudim pri knjigi, naj opozorim, da je izšla v zbirki Ediola kot 10. zvezek, izdala jo je založba Biblioteca Cominiana, odlikuje se po dragocenosti papirja, ki nam daje slutiti, kako lepa so predstavljena dela.

Magda Jevnikar

Čarobna piščal v interpretaciji Franka Vecchiet

Opera hiša Giuseppe Verdi v Trstu je letos predstavila Mozartovo opero Čarobna piščal. Ta čudovita pravljica za odrasle je doživela veliko obravnav, razlag in raznovrstnih odzivov. V zadnjih mesecih se je temu pridružilo še nekaj umetniških odmevov. V galeriji Studio d'Arte Nadia Bassanese na Trgu Giotti v Trstu so se zvrstile tri skupinske razstave, vse uglašene na isto temo. Prva je bila januarja, druga februarja, v soboto, 1. marca, pa je bilo odprtje tretje. Napoveduje se še končni del, ki pa je, razumljivo, namenoma zavit v skrivnost.

Tokrat se bomo zaustavili ob zadnji, najnovejši razstavi. Prostor je trodelen. V eni sobi razstavlja svoja dela Franko Vecchiet, na steni pa visijo fotografije, ki jih je ob odrski postavil-

vi posnel Giovanni Montenero. V drugi sobi se predstavlja Osvaldo Cavan-doli z animiranim filmom in pa z risbami za video. V tretji sobi je Maria Grazia Celli zbrala vrsto stvari, ki bolje predstavljajo Čarobno piščal, gre predvsem za video posnetke iz opere in za razstavo filmov, ki so jih posneli znani režiserji, npr. Bergman, v zvezi z opero.

Čarobna piščal je torej protagonisti vsega dogajanja v galeriji. In zanimivo je videti, kako različne odzive vzbuja.

Franko Vecchiet, grafik, nekdanji vodja galerije v Tržaški knjigarni, se rad izraža z instalacijami. Z njimi je večkrat posegal v prostor igrivo in barvito. Tokrat mu je bila tema že dana, le da jo je Vecchiet poglobil s posebnega vidika. Za izhodišče je vzel tekst francoskega univerzitetnega profesorja na Sorboni Dominique Fernandez, ki je Čarobno piščal analiziral psihoanalitično. Postavil si je vprašanje, kakšni so odnosi med pari, ki nastopajo v operi. Ugotovil je, da gre za nepopolne ali nedovršene pare.

To naj bi bilo mogoče povezati z Mozartovim odnosom z očetom. Konfliktualni odnos naj bi ga, njega, sina, kastriral, od tod naj bi izhajal Mozartov v bistvu antifeministični pristop do ženske. V operi naj bi se tudi pokazal skladateljev negativni pogled na italijanstvo, torej nekakšen zametek nemškega nacionalizma. Franko Vecchiet je postavil na sam začetek instalacije prevod omenjenega teksta, tega pa je nadalje napisal v izvorniku, kot bi šlo za sedem strani iz knjige. Prva postaja ponazarja svinčeno knjigo, težko in veliko, a brez zapisanih besed, v kovino so le izpraskani nerazpoznavni znaki. Sledijo strani z besedilom, ki se vije med steno in podom. Sredi umišljene strani pa je geometrični objekt, ki ga sestavljata železen valjar in lesena struktura, prekrita s soljo in bleščeče bela. Začenja se pri piramidi, nato se čedalje bolj odmika od določljivega in na končni postaji prihaja do najbolj zapletene konstrukcije.

Odnos do ženske je, na podlagi metafore, ki jo predstavljajo objekti,

nerazrešljiva uganka. Naša racionalnost je nemočna, geometrija je odpovedala.

Vecchietovo delo izziva s svojo povednostjo, pa čeprav gre le za namige, ti pa ustvarjajo raznolike interpretacije.

S pričujočo instalacijo se je Vecchiet vrnil v Trst po treh letih molka, česar pa ne smemo razumeti kot pomanjkanje ustvarjalnosti, ampak raje kot posledico umanjkanja pravih prilik. Vecchiet je namreč dejaven tudi zadnja leta, kar dokazujejo njegove razstave drugje, npr. v Ljubljani ali Pordenonu. Tudi naslednje razstave ne bo tu, med nami, ampak na Koroškem.

To naj bo torej dodaten razlog, da razstave v galeriji Bassanese ne zamudijo tisti, ki jih zanima sodobni ustvarjalni utrip na področju likovne umetnosti.

Magda Jevnikar

Slikar Edi Žerjal v Društvu slovenskih izobražencev

V ponedeljek, 10. marca, je bilo v Društvu slovenskih izobražencev v Ulici Donizetti v Trstu odprta razstava, na kateri se je s svojimi novjšimi deli predstavil tržaški umetnik Edi Žerjal.

Umetnika je občinstvu približal umetnostni zgodovinar Marko Vuk, avtor tudi spremenega besedila v katalogu, ki je izšel ob razstavi decembra lani v Tolminu.

Edi Žerjal je znan med nami, zato ne potrebuje posebnega predstavljanja. V zadnjih letih smo večkrat spregovorili o njem. Tokrat se bomo zaustavili ob najnovejši razstavi.

V glavni dvorani so razstavljeni dela v mešani tehniki in akvareli. Najstarejše delo nosi letnico 1993, druga so kasnejša. V vseh slikah je glavna vsebina Kras. Včasih je pred nami sama narava, včasih nam slikar ponudi pogled na vas, na kraško arhitekturo s tistimi podrobnostmi, ki jo delajo razpoznavno in torej značilno za naše kraje. Takoj se nam utrne misel, da je Žerjal razpet med dvema skrajnostma: na eni strani ga mika vestno in zvesto posredovanje resničnosti, kar se kaže v kar trdni figurativnosti, po

drugi pa si dopušča polete v abstrakcijo, tako da bi težko razpoznali predmete ali karkoli določenega. Vtis pa imaš, da je prav v uravnovešenju enega in drugega dosegel najlepše uspehe. Kot primer naj navedem njegovo sliko z naslovom Jesen. Gre za akvarel iz leta 1995. Tu je jedro jasno začrtano s tušem. Gre za skupino hiš, okrog katerih pa je ena sama modrina. Modrina na vse strani, kot bi se barva razlila in čudežno zadobila obrise jesenskega dne, ko nas zaradi burje na Krasu prevzame jasnina neba, ki se spaja z morjem. Podobno ravnovesje je Žerjal dosegel v akvarelu z naslovom Poletje. Tudi ta je nastal leta 1995. Tudi tu gre za skupino hiš, tokrat ovitih v zlatorumeno barvo, slika izžareva poletno občutje s soncem, ki ožarja pokrajino. Tudi ta akvarel je notranje trden, a istočasno zračen, svoboden, vtis imaš, da diha, da je rahel, breztežen.

Nekoliko manj impresivni so akvareli, kjer barva prevladuje nad kompozicijo in gre predvsem za abstrakcije. Po drugi strani pa so nekatera dela v mešani tehniki prepolna z barvo in z upodobljenimi prvini, da imaš vtis, kot bi umetnik hlastal po polnosti slikarskega polja in ga celo nasičil s svojo prisotnostjo.

V drugi dvorani so razstavljene akvatinte iz let 1985, 86 in eno delo je iz leta 1987. Tu je Kras naslikan le v redkih primerih, drugače prevladuje miselno slikarstvo, se pravi upodabljanje elementov, ki naj bi spodbujali k razmišljanju. V vsaki sliki je izraženo sporočilo in očitno je, da se Žerjal čuti povezan z zgodovino, da mu dogodki ali simboli pomenijo občečloveško izkustvo, iz katerega je mogoče črpati nekaj tudi za danes. Čeprav je umetnikovo hotenje opozarjanje na vsebino, je treba takoj ugotoviti, da ga to ne odvrča od iskanja lepote. Nasprotno: čeprav je res, da mu ideje služijo za spodbujanje novih misli, ima vsaka slika svoj ton, svojo barvo, svojo estetsko podobo, ki vsebino dograjuje.

Včasih je podoba nedvoumna (Noetova barka, Graal), drugič spet je le namig na nekaj globljega, nezrekljivega (Sledovi časa, Podzavest, Alkimijski dokument). O teh delih je bilo že veliko napisanega in marsikatera slika je prinesla Žerjalu zado-

ščenje ob stiku s publiko. Tista leta, sredi osemdesetih, so bila za slikarja uspešna in ustvarjalna. Potem se je snov verjetno izčrpala, tako da je današnja razstava pogled nazaj po prehojeni poti. Gotovo pa nas bo Žerjal že naslednjič presenetil s čim novim.

Magda Jevnikar

knjige

Rado L. Lenček: Izbrane razprave in eseji

Pri Slovenski Matici v Ljubljani je izšla obširna znanstvena knjiga Rada L. Lenčka **Izbrane razprave in eseji**, ki sta jih iz angleščine prevedla Rastislav Šuštaršič in Marta Pirnat-Greenberg, ki je knjigo tudi uredila.

Rado Lenček, zaslužni profesor na harvardski univerzi v New Yorku, je bolj znan na Tržaškem in Goriškem kakor v matični Sloveniji, kjer se je rodil leta 1921 v Mirni na Dolenjskem, študiral slavistiko na univerzi v Ljubljani, od 1945-1955 pa učil na slovenskih srednjih šolah v Gorici in Trstu in sodeloval na slovenski radijski postaji Trst II. Leta 1956 se je z družino preselil v Združene države Severne Amerike, se vpisal na univerzo v Chicagu in 1959 magistriral iz moderne jezikoslovja pri prof. Ericu Hampu, leta 1962 pa je doktoriral v slovenskih jezikih in literaturah na harvardski univerzi v Cambridgeu (Massachusetts) pri prof. Romanu Jakobsonu.

Kot univerzitetni docent je predaval slovanske jezike in književnosti na univerzi Urbana v Illinoisu (1962-65), od 1965 do upokojitve na kolumbijski univerzi v New Yorku slovanske jezike in kulture. Tu je napredoval od izrednega profesorja do rednega, od 1966 član Fakultete za mednarodne študije kolumbijske univerze, od 1968 koordinator doktorskega programa za študij slovanskih kultur na isti univerzi, od 1975 predstavniki Oddelka za slovanske jezike, od 1992 zaslužni prof. na kolumbijski univerzi.

Do zdaj je izdal Lenček kakih 20 knjig in zbornikov znanstvenih razprav in esejev, s katerimi si je pridobil ugled največjega sodobnega slovenista v Ameriki, spada pa tudi med

vrhove sodobne slavistike v Ameriki in v slovenskem svetu. V svojih študijah se zlasti dotika problemov iz slovanskega jezikoslovja, filologije, sociolingvistike, zgodovine slovanskih kultur; od slovenske tematike zlasti slovanskega jezika, njegovega sociolingvističnega razvoja, poljskega jezikoslovca Jana Baudouina de Courtenaya in njegovih stikov s slovenskim jezikom. Pomemben je Lenčkov prispevek k razvoju slovenistike kot samostojne vede v anglosaksonskem svetu. Bil je med pobudniki in ustanovitelji Družbe za slovanske študije in njen prvi predsednik od 1973 do 1983. Od 1988 vodi Znanstvenoraziskovalni in dokumentacijski center za slovanske študije pri Inštitutu za Vzhodno-Centralno Evropo Kolumbijske univerze, kjer je pred nedavnim izšla dopolnjena izdaja knjige **Kdo je kdo** (Who's who) med vidnejšimi osebnostmi slovanskega pokolenja v Ameriki. Pri knjigi je sodeloval tudi prof. Jože Velikonja z oddelka za geografijo washingtonske univerze.

V Lenčovi knjigi Izbrane razprave in eseji je 21 razprav in esejev, ki so po vsebini razporejeni v pet oddelkov. V prvem so visoko znanstvene razprave, namenjene jezikovno izobraženim ljudem. Govorijo o pokristjanjenju in poslovanjenju Bolgarov, ki se je začelo leta 864, ko je kneza Borisa krstil carigrabski patriarh in podredil bolgarsko Cerkev carigrabski. Od 870 je bila grščina jezik bolgarske Cerkve in duhovščine, ki so jo poslali iz Carigrada. Toda knez Boris, ki je živel v samostanu, se je vrnil, odstavil sina Vladimira, sklical državni svet, postavil za vladarja najmlajšega sina Simeona in proglasil uradno rabo slovanskega jezika v bolgarski Cerkvi. V teh okoliščinah se je začela izobraževalna in književna dejavnost sv. Klimenta, sv. Nauma in vrste drugih duhovnikov, ki so jih po Metodovi smrti 885 izgnali iz Moravske. Sestavili so nov črkopis "cirilico" in vanjo prepisovali glagolske knjige. Razvoj je bil tako mogočen in vsesplošen, da je imel samo sv. Kliment v sedmih letih 3.500 učencev.

V drugi razpravi govori o vlogi jezika pri oblikovanju narodnega razumništva v slovanskih sružbah 18. in 19. stoletja. Takratni izobraženci so se držali filozofije razvojništva. Vse

dobro naj sledi razvojnemu toku in raste organsko. Tako se je klasična grščina razvila iz štirih narečij, ki so se počasi zlila v knjižni jezik. Tako so Šafarik, Kopitar, Gaj in še kdo upali, da se bodo slovanska narečja zlila v enoten slovanski jezik, ki ga bodo uporabljali vsi Slovani, toda to naziranje je bilo zmotno, ker ni šlo za narečja istega jezika ampak za različne jezike, ki so se počasi samostojno razvili.

Izčrpno in znanstveno podprto govori Lenček o štirih sociolingvističnih determinantah razvoja slovanskih knjižnih jezikov, s katerimi vpliva jezik na jezikovne skupnosti. Te silnice so: združevalna, ločevalna in prestižna ter referenčna. Lenček razpravlja o vsaki vlogi na dolgo in široko in se poslužuje dogajanj standardnih jezikov, ker jezikoslovci zavračajo izraz "knjižni" jezik in predlagajo izraz "standardni" jezik. Od leta 1945 je v slovensko javno življenje, upravo in v novoustanovljene organe, torej v položaje, v katerih je bilo treba uporabljati knjižni jezik, vstopalo vedno več ljudi z nižjo izobrazbo, zato se je znižalo tudi jezikovno znanje. Na lestvici funkcijskih stilov je nastal popoln preobrat in prestižnostni standardi so se zamenjali.

V razpravi **Model razvoja slovanskih filoloških narodnosti - sveto pismo - slovnica - pesnik** je pokazal, da se v zgodovini slovanskih narodov ponavljata paradigma, ki jo sestavljajo tri, priznana najpomembnejša kulturna dejanja: prevod Sv. pisma - Biblije v kak jezik, ustvaritev slovnice tega jezika in pojav vrhunškega pesnika v jeziku svoje skupnosti. V slovenski paradigmi predstavljajo ta tri kulturna dejanja: izid **Biblije** Jurija Dalmatina - 1584, izid **Slovnice** Adama Bohoriča - istega leta, in izid **Poezije** Franceta Prešerna - 1847. Prvi poskusi slovenskih prednikov, da svoj jezik povzdignejo na raven komunikacije z Bogom, je sociolingvistično pomemben dejavnik v razvoju slovanskega jezika. Živi ljudski jezik je namreč dobil funkcijo, ki se je razlikovala od vsakdanje rabe, kar je vneslo novo integrativno razsežnost, združevalno silo v jezikovno skupnost. Brižinski spomeniki (okoli leta 1000) so prvi zapis takega versko funkcionalnega narečja, prvi doku-

ment živega jezika na nekoliko višji ravni. S Spomeniki je bila ustvarjena tradicija slovanskega pisanega jezika.

Z enako temeljitostjo obravnava prvo Biblijo, slovnico in pesnika Prešerna.

V drugem razdelku so štiri razprave posvečene Jerneju Kopitarju, ki je med Slovenci malo cenjen, ker ni razumel Prešernove poezije, zato ga že v šolah, če ga omenjajo, postavljajo v kot. Lenček mu priznava ves pomen v slovenskem jezikoslovju in navaja Kopitarjeve zasluge za svetovno filologijo. Z veliko odprtostjo je prikazal Kopitarjevo "panonsko" teorijo, češ da sta Ciril in Metod v prevodih uporabljala panonščino, to je slovenščino. "Kot človek z izredno erudicijo in znanjem se je odzival izzivom svojega časa z novimi idejami in načrti, ki so morda najlepše dozoreli v stvaritvah njegovih učencev - Vuka Stefanovića Karadžića, Frana Miklošiča, in ne nazadnje Pavla Josefa Šafarika." Lenček tudi izčrpno govori o Kopitarjevih prizadevanjih za enoten slovanski jezik.

V drugi razpravi obravnava Kopitarja kot iskalca enotnega slovanskega knjižnega jezika. Razprava je temeljita in se ozira na druge slovanske narode. Končno je Lenček komentiral še Kopitarjevo pismo uredniku ameriške revije The biblical Repository o izidu srbskega prevoda Sv. pisma.

V tretjem delu so tri izrazite jezikoslovne razprave, in sicer o morfofonemskih vzorcih slovanskega veleznika, o izoglosti **-ni-**: **-ne-** in o prehodu **-m** v **-n** v južnoslovanskih narečjih.

V zadnjem razdelku je deset krajših razprav o jezikovnih interferencah pri dialektih v kontaktu, o čakavizmih v zahodnih slovanskih narečjih, o modalni rabi adverba **lahko** v slovenščini, o poskusu gramatične analize pesniškega teksta: Joža Lovrenčič, **Jug v okviru**. Ta zadnja je novost v slovenski pesniški analizi.

Vse te razprave in članki dokazujejo Lenčkovo izredno razgledanost, znanje, požrtvovalnost, treznost presojanja in izredno delavnost. Napisal je tudi slovensko slovnico v angleščini, ki je izšla v samostojni knjigi (Columbus, Ohio 1982).

Martin Jevnikar

SLOVENSKA AGENCIJA ZA BOLJŠO VOLJO

Izredna seja Centralnega Komiteta ZKS v onstranstvu ob izmenjavi na ljubljanskem nadškofijskem sedežu

(Kot gost Josip Vidmar)

KARDELJ: Tovariši, razlog, da sem sklical to izredno sejo našega komiteta, vam je, vsaj tako domnevam, vnaprej jasen. Gre za to, kar se dogaja na škofiji v Ljubljani. Depeše, ki prihajajo od tam, so vznemirljive.

MAČEK: Odkar za nadškofa ni bil imenovan Grmič, po mojem nimamo kaj sejati!

KARDELJ: Počasi, tovariš Maček. To je eden tistih trenutkov, ko se vsiljuje pretres celotne politike naše Partije do Cerkve. Glejte, petdeset let je imela naša Partija v rokah škarje in platno. Z rimokatoliško Cerkvijo smo, med nami rečeno, lahko delali kot svinja z mehomo. In zdaj? Slovenija pričakuje novega nadškofa, kakor ni pričakovala niti tovariša Tita! Vsi mediji norijo okrog njega. Ljubljanska stolnica je ob posvečenju natrpana, s Kučanom na čelu. Vprašam vas, tovariši: ste sploh imeli kakšno cerkveno politiko, teh petdeset let, ko sem si jaz žagal živce v Beogradu?

MAČEK: Jaz sem jo imel! Na Kočevskem sem porušil sedemdeset cerkva.

KIDRIČ: Moja vlada tudi ni pestovala Cerkve. V mojem času je bilo skoraj več duhovščine v zaporu kot zunaj. Namesto k maši so mladi ljudje ob nedeljah hodili na delovne akcije. V dijaških domovih so na veliki petek servirali klobase. Namesto "po Kristusu" je bilo treba pisati, "po našem štetju"...

KARDELJ: Ozki prakticizem, tovariši. To je premalo za neko vizijo...

KRAJGHER: Ko so hoteli posvetiti škofa Vovka, sem jim jaz vnaprej napovedal demonstracije. In v stolnici so ob posvečenju pokale pasje bombice, da se je vse solzilo...

MAČEK: Ampak če bi bil jaz operiral na Kočevskem s pasjimi bombicami, tovariš...

KRAJGHER: Oprosti, Vovka sem dal pozneje tudi zažgati, ko je izzival po Dolenjskem.

MAČEK: Osmoditi, če smo natančni.

KRAJGHER: Staviva liter ognja, da je mož moral vrtoglavo v bolnico?

KARDELJ: Tu ni mesto ne za stave ne za polemiko, tovariša.

KRAJGHER: Tole bom rekel, tovariš Sperans: da je Cerkev v socializmu le kri scala, kljub vsem našim pomanjkljivostim. Tudi Popit je ni božal. Šetinc jo je napadel, kjer je le mogel... Da ne govorim o Udbi, ki se je reva zgaravala noč in dan po župniščih...

KARDELJ: Kaj pa tovariš Dolanc - je mar Dolanc za en dan pustil tisto svoje gobarjenje pod Mežakljo, da bi stopil kam in vplival, ko so zbirali novega nadškofa?

KRAJGHER: Po pravici povedano, tovariš Sperans, si težko predstavljam Dolanca s tistimi monsinjorji po Michelangelovih sobanah... A kdo ve, morda je posredno vplival, da je šel v Vatikan Zdenko Rotar. Škoda, da Rotar tam ni mogel sredi noči telefonirati papežu kot nekoč škofu Vovku: "Tukaj Zdenko, vas čakam..."

KARDELJ: Ostaja katastrofalno dejstvo, da Vekoslav Grmič ni ljubljanski nadškof!

KRAJGHER: Pa bo vseeno kaj dobrega naredil, tovariš Sperans. Lej, kako je začel hvalevredno braniti naše tovariše iz federacije, ki so se uprli slovenskemu nacionalizmu! Najprej v Domžalah, s tisto pisateljico Vogričevo, zdaj pa v Velenju z njo in psihiatrom dr. Zalokarjem. Kdove, če ne bi bral maše tudi za Udbo, če bi si jaz omislil kakšno proslavo, recimo v Domu španskih borcev...

VIDMAR: Tovariši, ne razumem vas. Bom jaz ostal edini proticerkven človek med vami in edini Slovenec? Kje je vaš ateizem? Vzemimo Grmiča. Ta škof se gre socialista, obenem pa je tekal v Stožice klanjat se papežu in blagoslavljal novega nadškofa v ljubljansko stolnico. In zdaj on, ki je proti vmešavanju klera v politiko, hodi okrog branit jugogenerale. Koncilski škof, ki se vtika v politiko, kakor se še Rožman ni. Pričakujem, da ga bo povabil Milošević v Beograd...

KARDELJ: Tovariš Vidmar, leninistična teorija gre preko takšnega drobnoburžoaznega nacionalizma. Tudi škofje so dobrodošli, kadar služijo stvari, kakor so dobrodošli fašisti, kakor je dobrodošel Jelinčič.

MAČEK: Jaz mislim, da so najbolj dobrodošle bombe.

DAROVI V TISKOVNI SKLAD:

Lojzka Čevdek Sosič, Trst 15.000 lir; Maksimiljan Jezernik, Rim 65.000 lir; Milko Sedmak, Sv. Križ 5.000 lir; Marinka Brezigar Terčon, Nabrežina 65.000 lir; Julka Štrancar, Trst 20.000 lir; Francesco Antoni, Milan 65.000 lir; Manica Terčon, Sesljan 15.000 lir; Natalia Vecchiet, Trst 5.000 lir; Jožef Kapun, Pesek 5.000 lir; Lučka in Sandi De Luisa, Trst 25.000 lir; Olga

Ban, Trst 15.000 lir; Marica Dolenc, Opčine 25.000 lir; Peter Merku', Erlangen 10.000 lir; Xenia Levak, Trst 65.000 lir; Anica Lombardo Trento, Trst 15.000 lir; Jože Kanduč, Bari 15.000 lir; Savo Cunja, Mompiano 65.000 lir; Miroslav Briscak, Zgonik 15.000 lir; Manica in Mitja Petaros, Opčine 65.000 lir; Roman Di Battista, Števerjan 5.000 lir; Vladimir Vodopivec, Milano 5.000 lir; Blase Chema-zar, Illinois, ZDA 5.750 lir; Cveto Ukmar, Trst 15.000 lir; Albin Zorc, Polhov Gradec, SLO 20.000 lir;

DAROVI V SPOMIN:

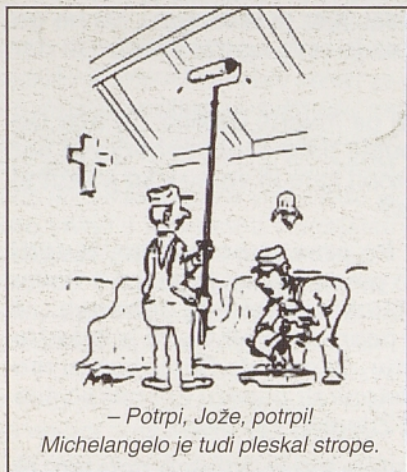
V spomin na mamo in očeta daruje Joži Peterlin z družino 100.000 lir za Mladiko.

V hvaležen spomin na prijatelja Gojmira Budala daruje Robert Petaros 100.000 lir za Mladiko.

V spomin na rajno gospo Viktorijo Maver daruje družina Rustja 20.000 lir za Mladiko.

Gospa Maruška Štoka daruje 105.000 lir za Mladiko.

Vsem prisrčna hvala!

– Potrpi, Jože, potrpi!
Michelangelo je tudi pleskal stropo.

Rešitev uganke iz prejšnje številke

Na naslovnici prejšnje številke smo objavili fotografijo tržaškega pomola Audace in z njim v zvezi smo vam postavili uganko: Kako se je imenoval včasih ta pomol, ki je navdihnil pesnika Dragotina Ketteja.

Vprašanje ni bilo težko in prejeli smo več pravih odgovorov. Pomol se je imenoval San Carlo in po njem je Kette naslovil ciklus pesmi. Med tistimi, ki ste pravilno odgovorili, smo izžrebali tri. Prejeli boste knjižno nagrado naše založbe. Izžrebani pa so bili: Barbara Merše iz Ljubljane, Ivan Strmole iz Celja in Maša Bandedelj z Opčin.

Tokrat je uganka nekoliko drugačna, a prav tako lahka kot običajno. Vrtnice na platnici poklanjamo igralkam in igralcem Radijskega odra za petdesetletnico delovanja. Vprašanje: katerega leta je začel delovati Radijski oder? Odgovore pošljite čimprej na naše uredništvo.

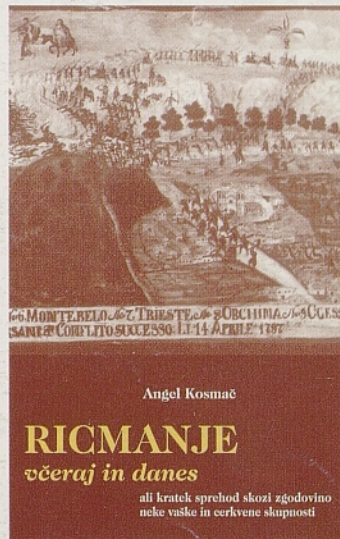
Novo pri založbi Mladika

Marko Sosič
BALERINA, BALERINA

Ivan Tavčar
Ta mala zemška večnost

66 MONTEBELO 67 TRIESTE 68 OBCHINA 69 UGESS
SANTA CORNELIO SUCCESSO 1114 APRILE 1187

Angel Kosmač

RICMANJE
včeraj in danes

ali kratak sprehod skozi zgodovino
neke vaske in cerkvene skupnosti

Naročite jih lahko tudi na naši upravi:

Mladika, ulica Donizetti 3, Trst - tel. 040/370846 - fax 040/633307